

เรื่องเกี่ยวกับพระนครศรีอยุธยา

พระยาโบราณราชธานินทร์

(พร เดชะคุปต์)

เรียบเรียง

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางสุวรรณ เดชะคุปต์

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕

คำนำ

ในการฉาบปกิฉัพ นางดู่วรรณ เดชะคุปต์ กำหนด
งานวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม
น.ส. วรรณศิริ เดชะคุปต์ ผู้เป็นบิดาได้เป็นผู้แทนเจ้าภาพมา
ติดต่อกับเจ้าหน้าที่แผนกคนควา กองวรรณคดีและประวัติ-
ศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ "เรื่อง
เกี่ยวกับพระนครศรีอยุธยา" ซึ่งพระยาโบราณราชธานินทร์
(พร เดชะคุปต์) ได้เรียบเรียงไว้ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์แก่
ผู้มาร่วมงาน กรมศิลปากรมีความยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์
แจกได้ตามประสงค์

หนังสือเรื่องเกี่ยวกับพระนครศรีอยุธยา พระยา
โบราณราชธานินทร์ ตงแต่ยังเป็นอุปราชมณฑลอยุธยา ได้
เขียนเป็นรายงานถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล
ที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ตันฉบับอยู่ที่กองจดหมายเหตุแห่ง
ชาติ กรมศิลปากรยังไม่เคยจัดพิมพ์เป็นเล่มเคย การที่ได้
จัดพิมพ์ในงานศพ นางดู่วรรณ เดชะคุปต์ ผู้เป็นภริยาของ
ผู้พิมพ์ครั้งนี้ นับว่าเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง คงจะเป็นที่

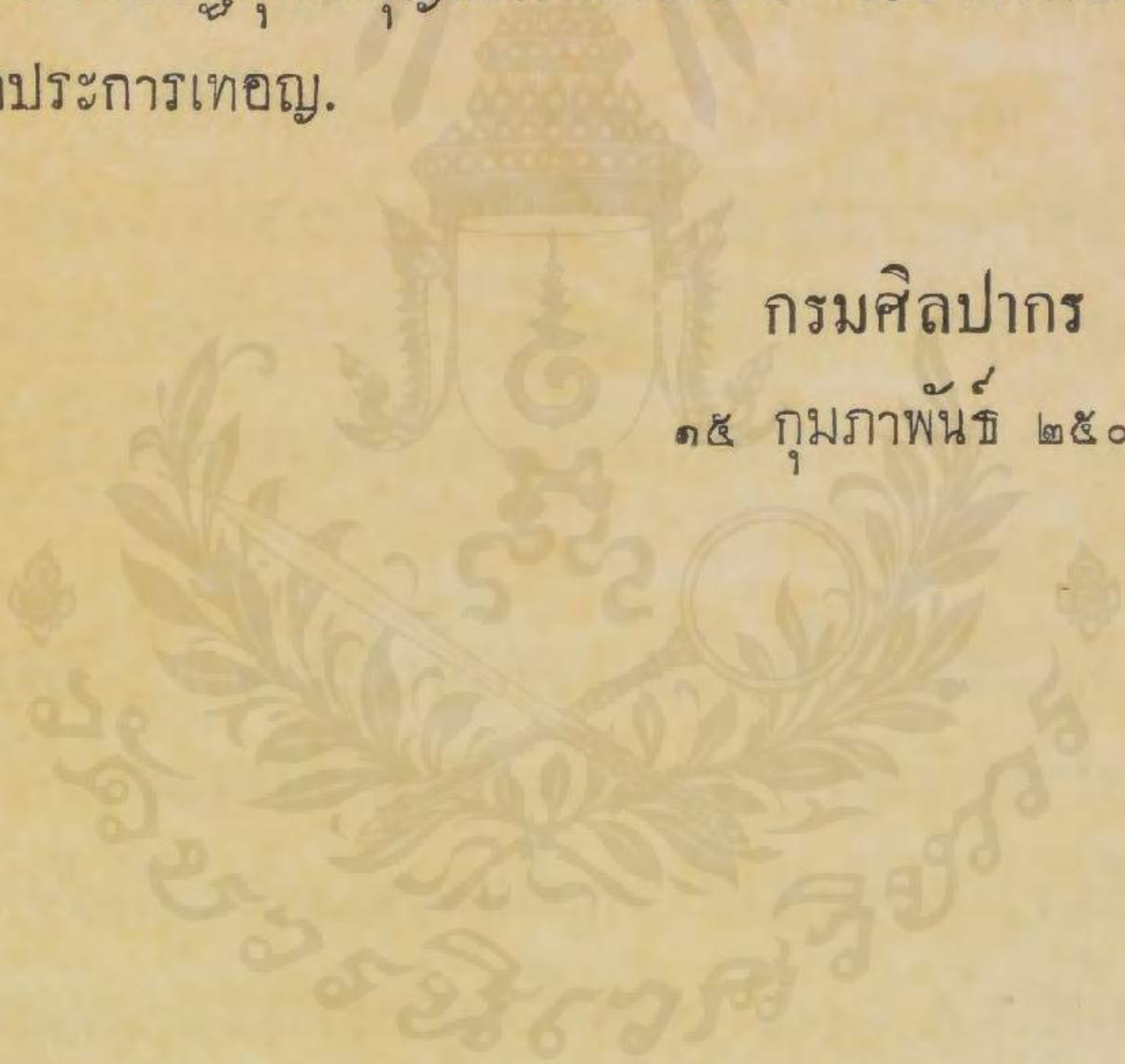

พอใจของบรรดานักศึกษา โบราณคดีและประวัติศาสตร์ตาม
สมควร

กรมศิลปากร ขออนุโมทนาคุณคุณบุณยราศีทักษิณานุ-
ปทานกิจทเจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ นางสุวรรณ เศษะคุปต์
และให้พิมพ์หนังสืออนุคุณคุณออกแจกจ่ายเป็นวิทยาทาน
ขอคุณทรงจงดลบันดาลให้ นางสุวรรณ เศษะคุปต์ ผู้ดวงดั้น
ได้ประสูติสุขคุณมบุญผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ
ทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๓๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔

นางสุวรรณ เดชะคุปต์

ภาพ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๔๒

มคอ ๗ มีนาคม ๒๕๐๑

ประวัติ

คุณแม่เป็นธิดาคนเล็กของ อำมาตย์โท พระเทพเขนทร
(ถนอม อินทสุต) และเจ้าหน่อแก้ว ณ จมปาค์กดี เกิด
เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ ณ เมืองพิษย (ปัจจุบัน
เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุตรดิตถ์)

แม่วาเมื่อเยาว์วัยจะได้รับการศึกษาอบรม อยู่กับบ้าน
แต่คุณแม่มีความรู้พอที่จะถ่ายทอดให้ลูกได้มาก ทงเห็น
จะได้จากการที่ต้องติดตามคุณตาซึ่งย้ายไปรับราชการตามหัว
เมืองเือง ๆ คุณแม่มีความรู้เก่า ๆ เกี่ยวกับเมืองพิษย
พิษณุโลก ชัยนาท อยธยา เป็นอย่างดี ในยามว่างคุณแม่
แม่ก็เ้าให้พวกลูกฟังเสมอ บางทีลูกนั่งหัวเราะกนเพราะ
เห็นเป็นเรื่องตลก แต่เมื่อพิจารณาแล้ว คุณแม่ให้ความรู้
ทางประวัติศาสตร์แก่ลูกแทบทุกครั้ง

คุณแม่เป็นเพื่อนปลอบใจที่ดีที่สุดของลูก เวลาที่ลูกมี
กังวลใจในการงานหรือเรื่องส่วนตัวก็ตาม คุณแม่จะเป็นผู้
แก้ไข ให้กำลังใจ และให้ข้อคิด พริ้วแต่ปลอบลูก “ทำ

ดีไม่เสียหายนะลูก” พระคุณชอบลูกโดยดลเป็นแนวทาง
จนทุกวันนี้

คุณแม่บุตรีศิลาธรรม ๓ คน คือ

นางดมบุรณ ทรรพมทย์

นายดำรง เศษะคุปต์

น.ส. วรณศิริ เศษะคุปต์

คุณแม่ทนลำบากทุกอย่าง เพื่อดูแลลูกให้ลูกได้รับ
ความสุข, ให้ลูกได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุด ทั้งนี้เพราะคุณ
พ่อเสียตั้งแต่ลูก ๆ ยังเด็กกนอยู่ ลูกหวังกันว่า เมื่อลูก
สำเร็จการศึกษาทั้งหมดแล้ว เราแม่ลูกคงอยู่กันอย่างมีความ
สุขยิ่ง ลูกจะปรนนิบัติคุณแม่ไม่ให้อนาทรในสิ่งใดเลย ให้
อยู่เป็นมิ่งขวัญของลูกหลานต่อไป ครั้นเมื่อลูกสำเร็จกันแล้ว
ลูกมีโอกาสดูรับใช้คุณแม่เพียงไม่เท่าไร คุณแม่ก็จากลูก
ไปแล้ว

คุณแม่รู้สึกไม่สบายในราวต้นปี ๒๕๐๓ นายแพทย์
ตรวจพบว่าเป็นโรคไต จึงได้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล
ภูมิพล ฯ อยู่พักหนึ่ง อาการก็ทุปถุติ แต่ต่อมาอีกประมาณ
๒ เดือน อาการก็กำเริบ ต้องเข้ารับการรักษาอีก คุณแม่
มีความอดทนมากเหลือเกิน ลูกไม่ทราบเลยว่าในระหว่าง

ค

เวลา ๓ เดือน ที่คุณแม่นอนพักอยู่ในโรงพยาบาลนั้น คุณแม่
 ต้องต่อสู้กับความทรमानของโรคเพียงใด เวลาถูกหูดาน
 ญาติมิตรไปเยี่ยมที่ไร คุณแม่ยิ้มแย้มแจ่มใส รับประทาน
 ได้ และคุยสนุก บางครั้งยังคุยคิดกำหนดงานแฮยิดของ
 คุณแม่ที่จะมีในอีก ๕-๖ เดือนข้างหน้า ถูกคิดกันว่าคุณแม่
 ยังอยู่กับเราอีกนาน แต่แล้วในวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑
 เวลาประมาณ ๒๒.๕๕ น. คุณแม่ก็จากเราไปอย่างสงบ ถูก
 แทบไม่เซอ คุณแม่ดูยังแข็งแรงอยู่ นับอายุเพียง ๕๙ ปี ๖
 เดือนเท่านั้น ถูกเสียใจไม่หายที่มีโอกาสดทดแทนพระคุณแม่
 น้อยไป และยังไม่ได้อดสุดเท่าที่ตั้งใจไว้

ถ้าชาติหน้ามีจริง ถูกขอเกิดเป็นลูกของคุณแม่อีก

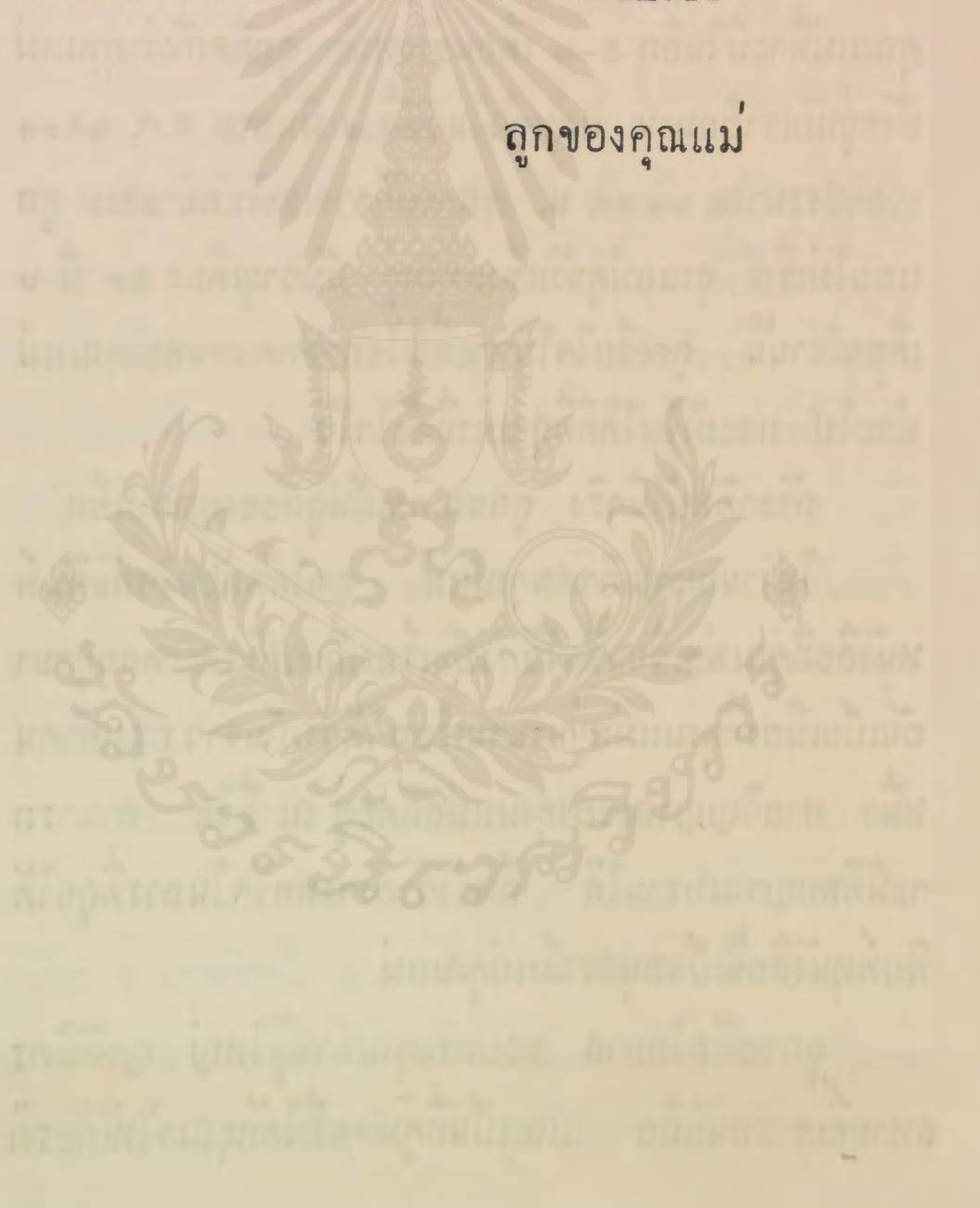
ในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ ถูกได้พร้อมใจกันพิมพ์
 หนังสือให้คุณพ่อเขียนชนวนไว้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับมณฑลอยุธยา
 อันเป็นเมืองที่คุณแม่อยู่นานจนเรียก ได้ว่าเป็นชาว กรุงเก่าคน
 หนึ่ง หากวิญญานของคุณแม่สถิตอยู่ ณ ที่ใด สามารถ
 จะมีทิพยญาณทราบได้ ก็หวังว่าคงจะพอใจในการที่ถูกได้
 พิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์แก่คุณแม่

ถูกขอถือโอกาส ขอบพระคุณท่านผู้ใหญ่ ญาติมิตร
 สหายที่เคารพนับถือ และเป็นที่คุณเคยที่ใดกรุณาให้เกียรติ

มาร่วมงานฌาปนกิจศพของคุณแม่ และขอถือโอกาสดขอบ
คุณ คุณกฤตทรัพย์ ชนรุ่งโรจน์ และเจ้าหน้าที่แผนกคนควา
กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรที่ได้ช่วย
เหลือในการจัดพิมพ์หนังสือจดจำแม่เร็วเรียบร้อย

ลูกของคุณแม่

สารบัญ

	หน้า
ตำนานบ็อมเพชร	๑
นามกรุงเก่า	๑๑
ระยะทางเสด็จประพาสทรงบวงสรวง อดีตมหาราช ณ พระราชวังกรุงศรีอยุธยา	๑๒
ทางชลมารค	๑๒
ทางสถลมารค	๒๘
ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาส ตั้งแต่วังจันทร์เกษมถึงจังหวัดลพบุรี	๔๘
ชนต่างดาวที่เห็นมาตงบ้านเรือน ในกรุงศรีอยุธยา	๖๖

ตำนานบ่อมเพชร

พรพินิต บ่อมเพชร กรุงเก่า

วันที่ ๑๕ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ขอ พระราชทาน พระบรมราชวโรกาส
กราบบังคมทูลถวายตำนานบ่อมเพชร ซึ่งนอกจากมีในพระ-
ราชพงศาวดาร แด่รายงานราชการในบางส่วนของ มณฑล
กรุงเก่า เพื่อทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

บ่อมเพชรหนกกอสร้างแข็งแรงแต่ใหญ่โตกว่าบ่อมอื่นๆ
ในกรุงเก่า บรรดาที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจพบมาแล้ว ก็ด้วย
เป็นบ่อมอยู่มุมพระนครทิศใต้ตรงแม่น้ำที่จะ แยก เข้าประ ชิด
ฐานพระนครใต้ทาง ๒ ทาง แด่ทางคูเหมื่อนจะหมายเอาบ่อม
หนบนทบบองกนชาวต่างประเทศด้วย ริมทาง ๒ ผังที่ใต้บ่อม
ลงไป แต่ครึ่งกรุงเก่ายังเป็นราชธานี ผังตะวันออกห่างจาก
บ่อมประมาณ ๑๒ เส้นเป็นบ้านพวกวิถันดา ต่อลงไปเป็น
พวกอังกฤษ ถัดลงไปเป็นบ้านพวกญี่ปุ่น ผังตะวันตกห่าง
จากบ่อมลงไปประมาณ ๑๕ เส้น เป็นบ้านโปรตุเกส ยังมี

สัมโภชที่ชานนอกกำแพงเมือง ตรงข้างวัดสุวรรณดาราราม
 ออกมา แด่เด็จพระราชดำเนินกระบวนพยุหยาตราโดยทาง
 ชดमारคชนมาประทับแรม ณ พลับพลาใน บ่อมเพชร แด่
 แด่สมเด็จพระราชดำเนิน กระบวน พยุหยาตราทาง สดमारค จาก
 พลับพลาบ่อมเพชร ไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายอดีต
 มหาราชในพระราชวังโบราณ แด่มีการบำเพ็ญพระราชกุศล
 ถวายแด่สมเด็จพระบูรพบุรุษที่วัดสุวรรณดาราราม แด่
 แด่สมเด็จพระราชดำเนินทรงเปิดทองพระพุทธรูปวัดพนัญเชิง ซึ่ง
 ทรงถวายพระนามว่า พระพุทธรูปไตรยนายก ครั้นทรง
 เปิดทองแต่พระพักตร์ เหน้พระศอไว้พระราชทานพระบาท
 สัมเด็จพระบิณฑกเฝ้าเจ้าอยู่หัวทรงเปิด แด่มีการสัมโภชข้าง
 แด่เอกเณียงไปในคราวเดียวกัน เมื่อแด่สมเด็จพระราชดำเนินชนมา
 ประทับในครั้นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบจากคำผู้หัดผู้
 โหญ่ที่ตุงอายุว่า บ่อมหนดานหน้ายังอยู่เต็ม พงจะมาพง
 เมื่อภายหลัง อนึ่งทรงพระราชดำริจะสร้างพระราชวังลงใน
 ทบบริเวณหลังบ่อมเพชร เอาวัดสุวรรณเป็นวัดสำหรับวัง
 แด่เมื่อแด่สมเด็จพระราชดำเนินชนไปทอดพระเนตรที่วงจันทร์ ทรง
 เห็นว่าเป็นที่ค่อน จึงไปทรงสร้างพระราชวังจันทร์ชน
 สดงวัดพนัญเชิงคงแต่ประมาณ ๑๐ ปีมาน ถูกน้ำเซาะ

กัดฟงเขาไปคราวละวา ๒ วา ชนแรกซาพระพุทธเจ้าได้ตั้ง
 รอกันถ่ายนาเวอยู่ไคราว ๒ บักฟง พระครูจันทรรค์มเจ้าอา
 วาดได้ตั้งเขอนกนตลงชนในอกรวง ๑ ก็ไม่อยู่ไครเท่าใด ตลง
 ฟงกตเอาเขอนชุดจมนำ ต่อมาได้ตั้งเขอนร่นเขาไปอก ถึง
 บนตลงกฟงเขาไปประมาณ ๒ วาเศษ ยงอก ๑๙ วากจะถง
 ผนังพระวิหาร ดูเป็นการโกตองคพระพุทธรูปมาก เมื่อครั้ง
 ตลงแรกฟง ซาพระพุทธเจ้าได้บอกเขาไปยังกระทรวง
 ธรรมการ ไคขอให้นายช่างกรมทคณาชนมาตรวจ นายช่าง
 ทำความเห็นย่นวา ควรจะทำเขอนคองกรัดตั้งให้เต็มหน้าวัด
 แต่ในความเห็นนงกมไครับรองย่นย่นวา เมอทำแล้วจะบอง
 กนอทรายไคอย่างแน่นอน ซาพระพุทธเจ้าได้ตรวจดูถ่ายนา
 หน้าตลง เห็นดวยเกดว่า ๗ วาเป็นทนาซาจะกตซงไปตามช่าง
 ๑ ๑ ซงไปตามแนวตลง ๗ ซ่างบนชะงอกเป็นกะพกทานหน้า
 หนักไม่ไหวกจะฟงตงอก เห็นดวยเกดว่า ๗ วา ทางทจะแก
 มอยู่ ๒ ทาง ๗ ๓ ซุดปากคดองถ่วนพดูให้กว้างแดดก ซก
 ถ่ายนาให้แบ่งตงทางคดองซ่างเห็นอวด บางทอาจจะทำให้
 นาคอนหน้าวัดคองตงไคบาง แต่การทจะซุดคดองแบ่งถ่าย
 นานจะตองไซเงินเป็นจ่านวนมาก เพราะจะตองซอกทคนแด
 บ้านเรือนราชฎรทง ๒ ผง ทงจะตองเดยค่าซุดอกดวย อก

ทาง ๑ หาเรือใหญ่ ๆ ที่ซาร์ดิเนียไม่ได้มาจอดที่หน้าคลัง
 คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เมื่อถ่ายน้ำหนักมากกระทบเรือที่จมไว้ไม่ถูก
 ดิน แลต่อไปเมื่อโคลนทรายขงเต็มตาเรือก็จะกลายเป็นราก
 ก้นหาเช่าจะได้ แต่ความเห็นของพระเจ้ายังไม่ได้ปรึกษา
 กับนายช่างผู้ชำนาญ ชาวพระพุทธรเจ้าจะได้บอกขอให้กระทรวง
 ธรรมการหานายช่างที่ชำนาญการตรวจถ่ายน้ำหนักมาให้ช้ขนาดตรวจ
 ต่อไป

การท้าวเปิดอกกับนราคำสูง ชาวพากันชายชาว
 เดี่ยวมาก ชาวพระพุทธรเจ้าใคร่ตรวจดูรายงานการทำนาของ
 มณฑลต่าง ๆ ประกอบด้วยการเดินทางตรวจท้องที่ แลทั้ง
 ได้ไต่ถามราษฎรตามมณฑลต่าง ๆ คงเป็นอันยุติได้ว่า นา
 ทุ่งที่ใดผลิตบริบูรณ์เต็มเต็มมณฑลไหนมณฑลเดียว เพราะ
 ฉะนั้นการราษฎรชาวพากันจะเห็นแต่ราคาข้าวสูงพากันชาย
 เพื่อจะได้เงินมาใช้สอยฟุ่มเฟือยเสียหมดแล้ว ภายหน้าพ
 ฝนเป็นอย่างไรไป พันธุ์ข้าวปลูกแลข้าวบริ โภคเห็ดน้อยก็
 จะเกิดอดคอดผดเคืองชน เมื่อชาวพระพุทธรเจ้าออกเดินทาง
 ตรวจการกใดขแจ้งแก่บรรดาชาวพาทได้พบปะ แลได้มี
 คำสั่งไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด ให้ตั้งกรมการอำเภอให้
 กำนันประชุมแนะนำตักเตือนลูกบ้าน ให้ตั้งวนพันธุ์ข้าวปลูก

แต่ชาวบริโกลโคไวให้มาก ๆ ขยาด่วนรีบขายเสีย เพราะการ
 ทเก็บชาวเปิดอกไวเหมือนดังเป็นตวงเงินอยู่แถวแถบบางทเมื่อ
 ชนบหนาราคาชาวยังจะสูงขึ้นไปอีก เพราะชาวในท้องถิ่น
 จำหน่ายออกไปได้พร้อมแล้ว

เนื่องด้วยชาวใหม่ณฑลกรุงเก่าบริบูรณ์แต่ชายได้ราคา
 ดี การจำหน่ายสุราโรงบ่นเจริญขึ้นสูงผิดกว่าความคาดหมาย
 ในชั่ว ๓๓ เดือนเพียงสิ้นกุมภาพันธ์ เก็บเงินค่าภาษีสุราได้
 ถึง ๑,๓๙๔,๔๕๓ บาท ๙๗ สตางค์ สูงกว่าพระพุทธศักราช
 ๒๔๖๐ คิดอดบับ เป็นเงินถึง ๑๒๗,๒๖๓ บาท ๕๑ สตางค์ แต่
 เงินค่าปรบผูกดอบคัมสุราเถื่อนกับ รายได้ เบ็ดเตล็ด น้อยลง
 เป็นด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ราษฎรรู้สึกเซดหาดาบโทษ ดัก
 ดอบคัมสุราเถื่อนน้อยลงอย่าง ๓ อีกประการหนึ่งเมื่อเจ้าพนักงาน
 งานจับผูกดอบผูกกระทำผิดได้ ฟ้องศาลตัดสินลงโทษปรับ
 แลว ศาลบังคับให้ชอแต่คัมบับัดจำนวน มิได้เรียกเงินค่า
 ปรับตั้งให้แก่เจ้าพนักงานผูกดอบเหมือนดังบก่อน ๆ รวมเงิน
 รายได้นอกจากค่าภาษีสุราบ่น ๓๓ เดือน ๒๖๐,๓๓๕ บาท ๒๙
 สตางค์ รวมเงินรายไคทั้งสิ้นใน ๓๓ เดือนนี้ ๑,๔๕๔,๕๖๙
 บาท ๕๕ สตางค์ คงสูงกว่าพระพุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็น
 เงิน ๑๒๒,๓๖๓ บาท ๔๕ สตางค์ แลยังได้สูงกว่าเงินทเก็บ

ได้เต็มปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๙ ซึ่งเป็นปีที่ชาวปลดาภิบาล
ถึง ๒๒๕,๒๒๓ บาท ๑๖ ต่ต่างก็ แต่มามีเหตุทหน้าเสียตายชน
ด้วยในเดือนมกราคมเป็นเวลาดทกาดงจำหน่ายสุราได้ดี เมื่อญ
เครื่องต้มกถนเดี่ยว กถนสุราได้น้อยไม่พอจำหน่ายมาแต่
วันที่ ๓ เดือนน ข้าพระพุทธเจ้าได้บังคับให้ผูกต้มกถนรบ
แก้ไขซ่อมแซมเครื่องให้แล้วโดยเร็วที่สุดที่จะเร็วได้ แต่
ด้วยเหตุเครื่องต้มกถนเป็นเครื่องเก่าใช้มาหลายปี แดง
เป็นเหตุด้วยมีการเปลี่ยนช่างกถนคนเดิม คนใหม่มาทำยังไม่
ชำนาญ การที่จะแก้ไขจึงช้า ส่วนจำนวนสุราที่ขาดไม่
พอจำหน่าย ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งผูกต้มกถน ให้ไปหาซื้อสุรา
มณฑลอื่นมาจำหน่ายแทนก็ได้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงโทรเลข
ขอให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติบังคับผูกต้ม กถน ให้ ไป ขอ
ซื้อสุรามณฑลอื่นมาจำหน่ายให้พอ เพื่อมิให้เงินค่าภาษี
สุราของรัฐขาดขาด กระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้โทรเลข
ตอบมาว่า สุรามณฑลอื่นยังหาซื้อไม่ได้ ให้ข้าพระพุทธเจ้า
เร่งผูกต้มกถน ๆ สุราให้ได้มากที่สุดที่จะมากได้ การเร่ง
รัดผูกต้มกถน ข้าพระพุทธเจ้าได้เร่งรัดกถนทุกวัน แต่สุราที่
กถนก็ยังได้น้อยไม่พอจำหน่าย ข้าพระพุทธเจ้าจึงโทรเลข
ขแรงเหตุผูกต้มกถนจะเสียหายซ้ำไปอีก แดงแจ้งไปว่าได้ทราบ

ภาษีสู่ราโน ๒ จังหวัดนนทบุรีอยู่ในหน้าทกรมศุฎกากรกรุง-
 เทพ ๑ ในพุทธศักราช ๒๔๕๘ กรมศุฎกากรจัดได้เงิน
 ค่าภาษีแแต่ค่าเบ็ดเตล็ด จังหวัดประทุมธานีเงิน ๓๔,๔๒๓
 บาท ๒๕ สตางค์ จังหวัดชัยบุรีเงิน ๕๓,๔๓๒ บาท ๕๐
 สตางค์ มาในพระพุทศักราช ๒๔๕๘ กระทรวงพระคลัง
 มหาสมบัติโอนการแผนกสุราม่าให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดตาม วิช
 ของมณฑลน รวมได้เงินในจังหวัดประทุมธานี ๖๘,๕๐๖
 บาท ๒๐ สตางค์ คงสูงกว่าทกรมศุฎกากรเคยเก็บได้ ๓๔,๐๘๔
 บาท ๘๕ สตางค์ จังหวัดชัยบุรีเงิน ๘๓,๕๖๘ บาท ๕๐
 สตางค์ คงสูงกว่าเดิม ๔๐,๑๓๗ บาท ด้วยเดชะพระบารมี
 ปกเกล้า ๑ เงินรายได้ในแผนกนได้เพิ่มชนเป็นลำดับมาจน
 ถึงพระพุทศักราชน เพียง ๑๓ เดือน เก็บได้เงินส่งเข้าพระ-
 คลังถึง ๑,๔๕๔,๕๖๘ บาท ๒๕ สตางค์ ทวชนกว่าเมื่อเป็น
 ภาษียุทธชาติถึงบัดระดานบาทเศษ
 หนึ่ง นามจังหวัดน แต่เดิมในราชการกใช้เรียกว่า
 กรุงเก่าอย่างเดียว แต่พวกชาวต่างประเทศยังคงเรียกว่า
 ชยรยา ตามนามเดิม ครนมาบัดนในราชการแผนกรถไฟ
 เปดยนชอستانกรุงเก่าเป็นสถานชอยรยา แต่ส่วนนามจังหวัด
 ยังคงเรียกกรุงเก่าอยู่จนเป็นอนว่า จังหวัดนนนามในราชการ

เป็น ๒ อย่าง เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทาน
เรียนพระราชปฏิบัติ การจะควรประการใด แล้วแต่จะทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาโบราณราชธานินทร์

มหาเสวกโท

อุปราชมณฑลกรุงเก่า.

วันที่ ๓๗ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๓

แจ้งความมายัง พระยาโบราณราชธานินทร์

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้แจ้งความ
มาว่า ท่านทูตเกล้า ฯ ถวายหนังสือลงวันที่ ๑๕ เดือน
กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายคำทูลขอเพิ่มเพชรและ ราชงาน
ราชการบางแผนกของมณฑลกรุงเก่า กับถวายความเห็น
จะคิดบอังกนตตั้งวัดพนัญเชิง และว่านามกรุงเก่ากับอยุธยา
เป็นนามที่ใช้ในราชการทั้งสองนาม จะควรใช้อย่างใด ท่าน
ขอเรียนพระราชปฏิบัติ ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว

เรื่องที่จะคิดบอingkนวดพณญเชิงนน ควรหานายช่างผู้ชำนาญ
 มาออกความเห็นอีกครั้ง ๓ คือปรึกษาตามความคิดของท่าน
 ที่ได้แต่งตั้งมานั้น ถ้าจะทำอย่างไรได้ก็จะได้คิดอ่านกันต่อไป

เรื่องนามกรุงเก่านน ทรงพระราชดำริว่าควรใช้นาม
 มณฑลว่า “มณฑลอยุธยา” และนามจังหวัดควรใช้ว่า
 “จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

เช่นแทนราชเดชานุการ.

ที่ ๑๓๓/๑๖๒๐

วันที่ ๑๗ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๓

เรียน เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เรียนว่า
 นามกรุงเก่ากับอยุธยา เป็นนามที่ใช้ในราชการทั้งตั้งนาม
 ทรงพระราชดำริว่า ควรจะใช้ให้เป็นอย่างเดียวกัน คือใช้นาม
 มณฑลว่า “มณฑลอยุธยา” และนามจังหวัดใช้ว่า “จังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา” โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าคุณประภาคแก้
 นามตามพระราชดำริน.

เช่นแทนราชเดชานุการ.

ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาส
ทรงบวงสรวงอดิศมหาราช
ณ พระราชวังกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลที่ ๒

บางปะอิน

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ขอ พระราช ทาน พระบรม ราชวโรกาส
กราบบังคมทูลถวายระยะทางแด่ความ เป็นไปแห่ง ภูมิประเทศ
ซึ่งจะเสด็จ พระราชดำเนิน โดยชลมารค ผ่านไปแต่ พระราชวัง
บางปะอินยังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจะได้เสด็จพระราช
ดำเนินโดยชลมารคแต่หน้าพระราชวังจันทร์เกษม ไปประทับ
ณ พลับพลาตรีมุข ทรงบวงสรวงอดิศมหาราชที่พระราชวัง
กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหานคร โบราณ ในวันที่ ๒๗
มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๕ นน

ตามระยะทางชลมารคแต่พระราชวังบางปะอินขึ้นไปยัง
จังหวัด พระนครศรีอยุธยา มี ท้องที่ แด ขอ ความ ชง เกยว แก่

โบราณคดี ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังมีไดนาซนกราบบังคมทูล
 พระกรุณาเรียนพระราชบัญญัติอยู่แห่ง ๓ คือ ในพระราช
 พงศ์าวดารคอนแก่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา ความว่า
 เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ พระเจ้าบุเรงนองกรุงหงสาวดียกกองทัพ
 พระนครศรีอยุธยา ทพพระเจ้าบุเรงนองตั้งทัพตามดงหนองปาก
 คู (อยู่เหนือภูเขาทองฝั่งตะวันตก) ทัพมหาอุปราชาทอง
 หนองบางตะนาว สมเด็จพระนเรศวรเสด็จโดยทางชลมารค
 ไปตีทัพมหาอุปราชแตกพ่ายลงไปตั้งอยู่ ณ บางกระดาน
 แล้วเสด็จตามลงไปตีทัพมหาอุปราช ซึ่งหนีลงไปตั้งอยู่ ณ
 บางกระดานแตกพ่ายไป ในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถมี
 ความว่า ดุรงค์ราช ๙๕๖ ปีมะเมีย ฉศก (แต่ที่ถูกต้องจะ
 เป็นปีมะเมียอัฐศก จุติศักราช ๙๖๘ พ.ศ. ๒๓๔๙ เพราะ
 ศักราชใน พงศ์าวดารฉบับ พระราชหัตถ์ ดงไว้ ในแผ่นดินพระ
 นเรศวรมหาราชเคลื่อนเร็วไปรอบ ๓) เมื่อเสร็จการพระราช
 พิธีอาศวยุชแล้ว จึงโปรดให้แต่งการพระราชพิธีได้เร็ว เมื่อ
 ณ วัน ๑๓ ค่ำ เสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งชยสุพรรณหงส์
 แดงเชิญพระพุทธปฏิมากร ประดิษฐาน ในเรือ วรสุพรรณหงส์
 ให้เป็นกระบวน พยหายাত্রาทาง ชลมารคลง ประทับชานบาง
 กระดาน ดำรงให้เดียงท้าวพระยามนตรีมุขทั้งหลายเสร็จแล้ว

บางกระดาน แด่เด่คัจตามลงไปตทบางกระดานอกนั้ ความ
 บ่งว่า บางกระดานอยู่ไ้ชนอนบางตะนาว ถ้าจะเดาว่าบาง
 กระดานอยู่ราวคลองบ้านโพธิหรือเกาะพระกเห็น ด้วยเกด่า ๆ
 ว่าไ้ถกกับชนอนบางตะนาวอยู่ ชาศักแตกพ่ายไปแ่เด่คัจจะ
 ถอยไปตงรับห่างกว่าบ้านโพธิเป็นแน่ ชาพระพุทธรเจ้าต้นนษ-
 ฐานว่าบางกระดานน่าจะตงมาอยู่ถึงบริเวณบางปะอิน แ่เด่คัจ
 บ้านรมแมนามัง ตะวนออก ทายเกาะ เกิดทุกวน นเรียก ว่าบ้าน
 บางกระดานอยู่บ้าน ๓ คู่ออกไ้เพียงไ้ถกบางกระดาน แ่เด่คัจเป็น
 การเดาคัจมากไป

มีเรื่องชอบกตอยู่เรื่อง ๓ ซึ่งเกยกับบางปะอิน ซึ่ง
 พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ตาม
 ทไ้ตรงทราบจากเรื่องเกเร็ดว่า เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถ
 ยังดำรงพระยศเป็นพระมหาอุปราช แ่เด่คัจตงเรือมาประพาส
 ทางแม่น้ำชางไ้พระนคร เรือพระที่นั่งถูกพายุฝนถ่มตง ตอง
 แ่เด่คัจชนอนาศัยพักอยู่บนบ้านราษฎรทบางปะอินเป็นเหตุให้ทรง
 ไ้หญิงชาวบ้านนนเป็นนางห้ามคน ๓ แ่เด่คัจหาไ้ตรงรับชไป
 เดยงคูไว้ในพระราชวังไม่ นางนนมบุตรชายเกิดชช ตมแ่คัจ
 พระเอการทศรถจิงทรงรับกุมารนนั้นไปเดยงคู แ่เด่คัจไม่ไ้ตรงรับ
 โดยเบ็ดเผยว่าเป็นพระราชบุตร กุมารนนมบุญญาธิการคือ

มาได้ครองราชสมบัติ ทรงพระนามพระเจ้าปราสาททอง ได้
ทรงสร้างวัดชุมพลนิกายารามลงในที่บ้านเดิมเด็จพระชนนี แด
สร้างพระราชวังบางปะอินเป็นที่ประทับแค้นนมา

อนึ่ง ในพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ
มีเจ้าฟ้าราชโอรส ๒ พระองค์ พระองค์ใหญ่ทรงพระนาม
เจ้าฟ้าดุษณี พระองค์น้อยทรงพระนามเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์
ทรงตั้งเจ้าฟ้าดุษณีเป็นพระมหาอุปราช แต่ท่วงคตเดี่ยก่อน
พระราชบิดา เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์จึง ไต่รับ รัชทายาท จนครอง
ราชสมบัติ อยู่ในรัชกาลไม่ถึงปี พระศรีศัศดิ์ย์ซึ่งบวชอยู่ที่
วัดระฆังโฆสิตารามเป็นที่พระพิมลธรรมเป็นชบถ ลี้กออกชิงราช
สมบัติจับสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์สำเร็จโทษเสีย แล้วพระ
พิมลธรรมจน ครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้า
ทรงธรรม เรืองนเดิมเป็นขอลงด้วยของพวกคักษาโบราณคดี
ว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น เป็นเชื้อเจ้าหรือมิใช่ ถ้า
เป็นเชื้อเจ้าจะเนื่องมาจากสายใด แต่ในจดหมายเหตุของ
พวกฝรั่งว่า สมเด็จพระเอกาทศรถยังมีพระเจ้าดุกยาเชอเกิด
ด้วยพระธนมอก ๓ พระองค์ พระองค์ใหญ่ทรงตั้งเป็นที่พระ-
อินทราชา ในเวดาสมเด็จพระเอกาทศรถแต่ตั้งสวรรคตนั้น
พระอินทราชาทรงผนวชอยู่ พระองค์กต่างเป็นที่พระศรีศัศดิ์ย์

พระองค์น้อยเป็นทพระองค์ทอง แด่ข้าราชการพร้อมกันอัญ
 เชิญพระอินทราชาให้ตามนวงชนผ่านพิภพเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๓
 ทรงพระนามพระเจ้าทรงธรรม เมื่อด้วยราชย์พระชนม์ได้
 ๒๙ พรรษา เมื่อเอาความในจดหมายเหตุของพวกเขาฝรั่งกับ
 เรื่องเกร็ดทพระบาทสมเด็จพระรามาชบดท & ทรงพระราช
 นิพนธ์ไว้ เทียบเคียงผลกันเขาแล้ว ทำให้ได้เห็นความ
 ต่่างชัดว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้นมิใช่อินทิด คือเป็น
 พระราชบุตรสมเด็จพระเอกาทศรถ ซึ่งประสูติจากนางห้ามท
 มาทรงไต่ทบางปะอิน แต่ครั้งยังดำรงพระยศเป็นพระมหาอุป
 ราช คิดดูพระชนม์พระเจ้าทรงธรรมเมื่อได้ราชสมบัติ ๒๙
 พรรษา คงประสูติราวปีที่ & ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราช ส่วนประวัติของพระเจ้าปราสาททองนั้น จดหมาย
 เหตุพวกเขาฝรั่งกล่าวไว้ชัดเจนว่า พระองค์เป็นบุตรพระยาศรี
 ธรรมราชา ๆ เป็นพี่ของพระชนนพระเจ้าทรงธรรม แด
 สมเด็จพระเอกาทศรถทรงพระกรุณาเอาไปเลี้ยงไว้เป็นมหา
 เด็ก รับราชการอยู่ใกล้ชิดพระองค์มาแต่ยังเด็ก ซอนเองท
 ทำให้คำราเกร็ดเอาพระเจ้าปราสาททองไปยกให้เป็น พระราช
 บุตรสมเด็จพระเอกาทศรถ แดด้วยเหตุต่อมาเมื่อพระเจ้า

ปราสาททองใต้ราชสมบัติแล้ว ไต่ทรงสร้างพระราชวังบาง-
 ประอินไว้เป็นที่ประพาศ แด่ทรงสร้างวัดชุมพลนิกายาราม ซึ่ง
 ผู้เฒ่าหลงไปว่า สร้างลงในที่บ้านเดิมของพระชนนพระเจ้า
 ปราสาททอง แต่ความจริงวัดชุมพลนิกายาราม พระเจ้า
 ปราสาททองได้สร้างลงในที่บ้านเดิมของ พระอัยกาของ พระ
 องค์ ซึ่งพระยาศรีธรรมราชพระชนกของพระองค์แเด
 สมเด็จพระชนนีของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมผู้เป็นน้อง แด่ซึ่ง
 เป็นพระมาตุจฉาของพระองค์ได้ประทับอยู่มาแต่เดิม เพราะ
 ฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าที่บางปะอินนมขอ
 เกยวของชนไปถึงสมเด็จพระเอกาทศรถแเดสมเด็จพระเจ้าทรง
 ธรรมด้วย แด่พระราชพิธีใดเรือทวาดลงมาประทับที่บางกระ-
 ดานนั้น อาจจะเป็นที่บางปะอินหรือที่ตำบลใดเคียงกันก็ได้
 พระราชพิธีใดเรือหนักคือ พระราชพิธีใดนานนเอง
 ถาบีใดนามากถึงเดือนอายยงมิดด ซึ่งเห็นเหตุจะทำให้รวง
 ข้าวแก้วรวงจมเดี่ยวในน้ำ แด่ทำให้เมล็ดหักตะเอี้ยคมีเป็นคัว
 จึงคองกระวนกระวายชวณชวายที่จะให้ขาดค สมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินจึงคองทรงเป็นพระราชชระ แต่จะทำอย่างอนกไม่ได้
 นอกจากกระทำเป็นพระราชพิธีเพื่อให้เป็นท่อนใจราษฎร แต่
 ข้อที่ในกฎมนเทียรবাদว่า เมื่อถึงบ้านรุนแเด่จึงออกยันทรง

พชน์ ครนถงประคุษยทรงเด้านน ซำพระพุทชเจำยงคคควำมไม่
 ออก ถำจะหมำยว่ำ กำนทรงพชน์เป็นอำณคตส์ญญำให้วตถุ
 อน์โคเคตอนท เช่นลัมเคจพระเพทรำชำคดอคมำจนลัมเคจ
 พระเจำบรมโกศเคตจออกนงำนพระศัพ ถำจะโปรตให้
 โปรยทำนกัทรงโบกพชน์ผกมะชำน ๓ ครง แดกำทรงเด้ำ
 จะหมำยควำมว่ำเป็นกำรเร่ง ถำเช่นนนเปตยนทเด้ำเป็นทรง
 พชน์มำกำนประคุษย คว้ยเหตุว่ำอยู่ชำนเห็นอทรงโบกได้น้ำ
 ดงมำ ครนถงบำนรจนจทรงเด้ำเร่งให้น่ำไหลดงทะเลเร็ว ๆ
 ดูจะพอไปกนได้ กำนททรงโบกพชน์แดทรงเด้ำนนพระบำน
 ลัมเคจ พระพุทชเจำหดวง ไดพระรำชทำน พระบรมรำชำธิบำน
 ไร่ว่ำ คงจะไม่เป็นพระรำชกรณยดำหรับทรงทำเช่นนทวไป
 ทุกพระองค์ จะเป็นแต่เฉพำะพระอชยำคัยของพระเจำแผ่นดิน
 บำนพระองค์ททรงประพฤคิ่วองไวในกำรเช่นน
 พนงำนบำนรจนนไปเป็นค้ำบดคดองตะเคียน คตแต่
 เห็นอตะเกยชนไปจนเห็นอปากคดองตะเคียนเคตเด็มรื่อง น่ำยง
 ดก ฤคุดแ่งเรือกตไฟเคนไดตระดวก ครนมำถง พ.ศ. ๒๔๕๖
 รื่องนำนชน เวดำนำดงงวดเรือทกนนำดกไปถงตรงนคต
 ชน แต่พอโคดงดำให้เรือเคอนไปได้ ซำพระพุทชเจำได้เคย
 มีโบบอกไปยงกรทรวงเกษตรำธิกำรเคในครงนน ขอพนัก

งานกรมคดองซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทางนาชนไปตรวจชุกรองนา
 เพื่อให้เรือไปมาได้สะดวก กระทบวงเกษตรราชการก็ได้ตั้งเจ้า
 พนักงานนาชนไปตรวจ แต่การชุกรองนาจนเงยบหายไป มา
 จนถึงฤดูแดงบกดายนรองนายงคนชนในเวदानาดงงวดเรือกต
 โพนโยงเรือราชฏรชนดองคต คองคอยจนกว่านาชนจงไปได้
 ถ้าเหตุททำ ให้ดำแม่น้ำคอง ไตจังหวัดพระนครศรี
 อยุธยาคนชนนน ชาพระพุทชเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า เนื่อง
 มาจากการชุกรองวังลัดคดองชอยในทุ่งหวดง มีเหตุผด
 ดงทชาพระพุทชเจ้าจะได้กราบบงคมทูลพระกรุณาต่อไปน คอ
 แต่ครงกาดกอน ๆ มา ชาพระพุทชเจ้าได้ทราบเกล้าฯ จาก
 ราชฏรว่า ทัดแยกแม่น้ำหวดคองปแห่ง ๑ ทัดำแยกปาก
 คดองห้วงรอแห่ง ๑ ทวดคางคำปากคดองทรายแห่ง ๑ ทปาก
 คดองชาวสารตรงหน้าหวดลุ่มวรรณชามแห่ง ๑ ทหน้าหวดพนัญ
 เชิงแห่ง ๑ ถึงฤดูน้ำ ๆ ไหลแรงเชี่ยวจิดเต็มวงใหญ่ ทวน
 ลัดแยกหวดคองปแลหน้าหวดพนัญเชิง มีผู้เอาไม้ไผ่ทงดำไปทง
 ดงทเห็นอวนแต่พอดอยเข้าไปในวง ด้วยอำนาจกำลังแรงนำ
 คุดเอาไม้ไผ่ทงดำดอยอยู่ในวงได้ คอไม้ไผ่ดอยไปตาม
 กระแด้วงคดายพนจากกวางวงไปแล้ว จึงกลับดงดอยนอ
 ดำ เมื่อแรกชาพระพุทชเจ้าชนมารับราชการล่นองพระเศช

พระคุณอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘
 วนทง ๕ แห่งนกกยงแรงจตอยู่ เรือแพทเดี่ยวทวงทเขาไปโกด
 ถกวन्दุดเขาดม ผู้คนจมน้ำตายแทบทุกปี ในเวदानนเรือกด
 ไฟทโยงเรือราชฎรชนดอง ไม่กถาจะโยงผ่านเดยวดพนัญญ
 เซงชนไป คองปดอยเรือพวงทชางบอมเพชร แดวเรือดิน
 คาเหลदानนแจะดตเขาคดองในโกชางบอมเพชร ไปออก
 คดองประตุชางเปิดอกทหน้าวดทาทราย ไปจอดจำหน่ายดิน
 คาในคดองเมือง แตะถาชนไปถึงบอมเพชรเป็นเวดาเย็นหรือ
 มดคา เรือเหลदानนทไปจอดพกอยู่ในทชางพระพุทชเจ้า
 ปลุกบ้านอยเวदान เพราะเคมเมอกอนถมดินปลุกบ้าน ท
 แปะดงนเบนทถุมนาทวมตง ๓ ค้อกเค็ช ครนชางพระพุทชเจ้า
 อยมาราว ๓๐ ปี ถึงถุดุนาปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ชางพระพุทชเจ้า
 ดั่งเกตุคุดเห็นวนทกแห่งออดง แต่บนนเบนบนานอย ครนบ
 คอ ๆ มาถึงจะเบนบทนาปรกคิ แม่แต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ชาง
 เบนบนาทวมใหญ่ วนเหลदानนทมิไตแรงจตเหมือนดงครงแรก
 ชางพระพุทชเจ้าชนมาอยู่ ชางพระพุทชเจ้าเกดคิมความดั่งดัย
 ดวยดาแม่เนาทงแควนอย แควใหญ่เด แควบ้ำดักกยง คงทอยู่
 ไม่ได้เบดยนแปะดงไหดไปทางอน ชางพระพุทชเจ้าไตดองดอบ
 ถามชางบ้านคดอดจนพระครูจันทรวิคัมเจ้าอาวาสวัดพนัญญเชิง

ซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นสัมภารวัดทองปู กับพระครูพจนโกศลเจ้า
 อาวาสวัดมณฑปหน้าวังจันทร์ ท่านทั้ง ๒ รูปอธิบายว่า คิง
 แต่ชา พระพุทธเจ้า ไปชุด คดองดัด แหลมวัด ชองดม เห็นอวด
 คองปูไปแถวทำให้วนทัดแยกแม่น้ำวัดคองปู กับวนปากคดอง
 หิวรอหน้าวังจันทร์อ่อนลง ส่วนวนหน้าวัดนางคำปากคดอง
 ทราย แดวนปากคดองชาวตำรวจหน้าวัดสุวรรณข้าม วน
 หน้าวัดพญูเชิงจะอ่อนลงด้วยเหตุใดท่านไม่ทราบ

เหตุที่ชาพระพุทธเจ้าชุด คดองดัด ท เห็นอ วัด คองปูมา
 ออกคดองทรายหน เพราะแต่เดิมหน้าหน้าวังจันทร์ไหลเชี่ยว
 จดเป็นวนกุดเซาะเขื่อนอิฐพังลง แดชาพระพุทธเจ้าได้ทราบ
 เกดว่า ๆ ว่า ครึงเมื่อเจ้าพระยารัตนบดินทรยังเป็นพระยา
 ราชวรานุภูต ซึ่งโปรดเกดว่า ๆ ให้เป็นตำแหน่งผู้รักษาจังหวัด
 พระนครศรีอยุธยาอยู่ด้วยหน เขื่อนอิฐคองด้างพังลง ท่าน
 ได้ก่อใหม่ขนตามแนวเดิม แต่พอถึงหน้าหน้ามาเขื่อนกพัง
 เดือนจมลงไปหมด ชาพระพุทธเจ้าจึงได้ตรวจพิเคราะห์หัด
 เห็นด้วยเกดว่า ๆ ว่า เหตุทำให้เขื่อนพังหนเป็นด้วยนาซงไหล
 มาจากแควป่าสักกับแควดพบุรี รวมกันพุ่งตรงมากระทบนา
 ที่ไหลออกจากคดองหิวรอแถวเกิดเป็นวนบ้น บ่วนไหลพุ่ง เข้า
 เซาะตลิ่งใต้เขื่อนหน้าวัง จึงได้ไปคุดชุดคดองดัดแหลมวัด

ชื่องดม แบ่งให้หน้าแควบ้ำดักกลงทางคดองทราย แค้นหมา
 วนทัดแยกแม่น้ำหน้าวัดคองปแดหน้าวงจันทรกเบาตง ได้ก้อ
 เชอนอรู้กนคตงชอมของเกาชนกอยูมาไตจนทุกวนน แต่ท
 วนคองไตอองนงนยงจบเหตุผดไม่ได้ ซาพระพุทชเจ้าไต
 เอาใจได้ตรวจตราตอบตวนอยูนาน จึงไตแก้ปริศนาชอนตก
 เมอปลายบักตายนเอง เหตุทหน้าคองหน้าจหวัดพระนคร
 ศรอยุชยาอองนงนมไซอองเกด เป็นไตด้วยการชุดคดองไนทุง
 หดวงนเอง ตวยเมอแรกซาพระพุทชเจ้าชนมาอยู ไนทุง
 หดวงมีแต่คดองรังสิต ยังหาไตชุดคดองชอยผ้งเห็นอไตไม่
 เมอน้ำแควบ้ำดักไหดลงมามีทางแยกเขาตุ้งนา ทองท อำเภอ
 นครหดวงแดอำเภออูทยทคดองวดกตางเห็นอ พระ นคร หดวง
 แห่ง ๑ แดไหดแยกลงมาทางคดองบ้านมาไปเข้าคดองบ้าน
 ชาวเม่า หนัตรา ตงทางบ้านดร้างไปคดองบ่อตาไ้เข้าทุง
 ไนทองทอำเภอวงนอย อำเภอบางปะอินต่าย ๑ เมอน้ำไหด
 บ้ำเข้าไปไนทุงชงเป็นพนทราบ น้ำไหดไม่ตะตวกไปอดเทอ
 อยู กจาเป็นคองไหดทุมเทตงทางดำแม่น้ำใหญ่ แม่นาท
 หน้าจหวัดพระนครศรอยุชยาจิงไหดเซยวจด ครนเมอไต
 ชุดคดองชอยไนทุงหดวงดำเรจรูปตงรวด้ายบิวแดว น้ำแคว
 บ้ำดักกแบ่งไหดเทไปตงคดองชอยไนทุงหดวง ตงคดองรังสิต

แต่ให้บิดาไปตามคลองซอยฝั่งใต้โดยเป็นทางสะดวก หน้าที่ทาง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงอ่อนลง ซอนเองเป็นบัจฉริยะให้ร้อง
นำคอนปากคลองตะเคียนเดทอน ๆ คนชน ในเดือนนั้นในเวลา
นำดวงวด ร้องนำยานปากคลองตะเคียนดกเพียง ๒ ค้อกเท่านั้น
อนึ่ง ตามทกระทรวงเกษตราธิการจัดการทดน้ำเพื่อ
ประโยชน์จะบำรุงนาในทุ่งหลวงคลองรังสิต จังหวัดธัญบุรี
ได้ขุดคลองใหญ่สายแยกจากแม่น้ำป่าสักที่ท่าหลวง ผ่านลง
ไปในท้องทุ่งด้านตะวันออกบรรจบคลองต่าง ๆ ในจังหวัด
ธัญบุรี แลจะปิดแม่น้ำป่าสักที่ไตคลองแยก แต่ทำประค
ระบายน้ำจากคลองที่ ขุดใหม่ มา ออก แม่น้ำป่า สักที่ ตำบลท่า
หลวงข้างใต้ เพื่อสำหรับเมื่อปีใดน้ำในทุ่งหลวงมากพอ แล
น้ำแควป่าสักมากเกินต้องการ ก็จะได้ระบายออกมาทาง
ประตูให้ลงแม่น้ำป่าสักไหลลงมาข้างล่าง แต่ถาปีใดน้ำใน
ทุ่งหลวงคลองรังสิตน้อยก็ปิดประตูให้น้ำไหล ลง ทาง คลอง
ใหญ่ ไปเลี้ยงคนชาวในนาทุ่งรังสิต เมื่อได้เปิดการทดน้ำ
ถ่ายนแควเมื่อใด ชาวพระพุทธรเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า คงจะ
ทำให้แม่น้ำป่าสักตอนตงแต่ไตท่าหลวงลงมาคนเขนชน แล
อาจจะทำให้น้ำในตำบลต่าง ๆ ปลายเขตอำเภอท่าเรือกับ
อำเภอนครหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอรุ่งเก้าแลอำเภอ

บางปะอิน ทง ๒ ผงแม่น้ำเจ้าพระยาเกิดความเดี่ยหาย โดย
 ไค่น้ำไม่พอเพียงคนชาว บางทความเดี่ยหายนี้อาจจะกระเทือน
 ขนไปถึงนาในอำเภอมหาราช กับนาในท้องทจังหวัดตพบุรี
 ตอนข้างใต้ด้วย เพราะตามปรกตแต่เดิมมาน้ำแควป่าด็กไหล
 ลงมาข้างใต้ ตอดตถึงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แด่น้ำแคว
 แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งแยกไหลลงทางบางพุททรา ผ่านตพบุรีมา
 ออกทบางพระครูซึ่งเป็นแม่น้ำเก่า บรรจบแม่น้ำป่าด็กท
 เหนอวัดพระนครหลวง เมื่อนาททางคดองบางพระครูไหลลง
 มากระทบด้ายน้ำแควป่าด็ก ซึ่งเป็นเครื่องกตกนเขา ททำ
 ให้อคอนเดินไม่สะดวก จึงตขนทวมนาในท้องทง แต่เมื่อ
 ตดด้ายน้ำแควป่าด็กให้ไปลงทางคดอง ทดนา ท ทา หลวง เดี่ย
 แดว น้ำแควป่าด็กตงแต่ใต้ทาหลวงลงมาน้อยลง ไม่เป็น
 ทกตกนนาด้ายคดองบางพระครูได้ นาด้ายคดองบางพระครู
 ก็จะไม่หยุดลงโดยเร็ว นานในอำเภอมหาราชแด่นาในจังหวัด
 ตพบุรีข้างใต้กตงไค่น้ำไม่พอ ประการหนึ่งนาคอนปดายเขต
 อำเภอทาวเรือ ซึ่งเคยได้รับน้ำแควป่าด็ก กับนาในท้องท
 อำเภอนครหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอรุงเก่า ตอดค
 จนอำเภอบางปะอิน ทง ๒ ผงแม่น้ำเจ้าพระยาได้เคยรับน้ำ
 ทงแควป่าด็กแดแควตพบุรีรวมกน เมื่อแยกน้ำแควป่าด็กไป

ดงเดี่ยวทาง ๓ คงเหลือแต่หน้าแควดพบุรีแควเดี่ยวแล้ว ก็ไม่
 น่าสงสัยว่าน่าจะไม่น้อยยดง แม้แต่ตามเดิมเมื่อปีใดฝนน้อย
 ถึงหน้า ๒ แควนใดไหลลงมาบรรจบทางเดียวกัน ก็ยังมีพอ
 แก่การนาอยู่แควเดียว เรื่องนขาพระพุทธเจ้าได้เวียนเต็นนาบตี
 กระทบวงเกษตราธิการไว้โดยละเอียดแล้ว กระทบวงเต็นนาบตี
 เกษตราธิการรับว่าจะพิจารณาต่อไป
 อนึ่ง ตามหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าลง วันที่ ๑๕
 มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ซึ่งได้กราบบังคมทูล
 พระกรุณาถึงเรื่องที่จะคิดบองกันคดงหน้าวัดพนัญเชิง โดย
 เอาเรือใหญ่เก่า ๆ ไปจมเรียงไว้ตามคดงหน้าวัด แดชุดปาก
 คดงสวนพดูเพื่อชักถ่ายนาทางหน้าวัดให้เบาตง ได้ทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ราชเลขาณุกการเชิญพระราชกระแส
 ตอบไปว่า ควรหานายช่างผู้ชำนาญมาปรึกษาตามความคิด
 ของข้าพระพุทธเจ้าอีกครั้ง ๓ ถ้าจะทำอย่างไรได้ก็จะได้คิด
 อ่านกันต่อไปนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้มโบบอกแต่ตงความเห็น
 ไปยังกระทรวงธรรมการแต่ในพระพุทธศักราช ๒๔๖๑ แด
 ชอนายช่างผู้ชำนาญ ออกมา ตรวจปรึกษาตามความเห็นของ
 ข้าพระพุทธเจ้า เต็นนาบตีได้นำโบบอกของข้าพระพุทธเจ้า
 ชนกราบทูลตมเด็จพระมหาตมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-

ป้าด้กไม่ลงทางนหรือดงแค่นอยแด้ว เห็นดวยเกด้า ๆ ว่าน่า
ทหน้าวดพนญเชิงกงจะออดง

ศดาคนาแคเคมีมีแพจอดค้ำชายอยุ่แค หน้า พระราชวง
จันทรชนไปจันต์แยกวัดคองป ครนเมอ ๔-๕ ปีมานมแพ
เพ่มคอดงมาข้างไต แดบคนโตมดงมาจนถึงไตปากคดอง
ทรายแด้ว ขาพระพุทชเจ้าคดดวยเกด้า ๆ ว่า ค่อไปคองจะมี
เดยดงมาจนแถวทำดถ่านี่รถไฟ.

หมคทางชดมารคชาเดัดจจนเพยงเทาน.

ทางสถลมารค

เดัดจพระราชดำเนนดวยรถยนตรพระท นงแคถนนหดง
ค้ำดาดะพานจันทรเกษมเดยวชนไปตามถนนรอบกรง ถึง
ถนนวนหน้าประจำทำวาลูกกริ ทาง ๕๘ เด่น เปดียนประทับพระ-
ราชยานไปเทยบเกยหน้าพดบพดาคริมช ทาง ๔ เด่น ๓๓ วา
ระหว่างทางเดัดจพระราชดำเนนน ผ่านพระราชวง
จันทรเกษมเดเรอนจำขามดะพานมหาชัย ระหว่างหน้าศดา
หวัรช แดอ้าเกอกรุงเก่า วัดชอง วัดชุนเด่น วัดเขยน
วัดทำทราย ขามดะพานคดองประคูล้าวเปดอก ผ่านหน้าวัด

ราชประดิษฐฐาน วัดสุวรรณาวาส วัดคงคาพิหาร ท่ากระต่า-
โหม ท่าดิบเบย วัดญาณเด่น วัดธรรมิกราช

พระราชจันทรเกษมนน ตามทথাพระพุทธเจ้าได้

ด้ดับมาจากคฤหคฤหใหญ่แต่หนึ่งด้อบางเรื่องว่า เขตกำแพง

วงข้างเหนือวงชนไปจนถึงวัดท่าทราย ซ่างใต้ลงมาจดคดอง

ประตูหอรัตนชัย ว่าวัดโดยรอบถึง ๕๐ เด่น แด่วัดเด่นาถัน

เป็นวัดอยู่ในกำแพงพระราชวัง แต่ทথাพระพุทธเจ้าได้พยายาม

ตรวจคนดูแนวกำแพงทว่าไว้หาพบไม่ ถ้าเขตกำแพงเป็น

ความจริงเช่นทกถาดวกันมานน จะต้องมีวัดอยู่ในวงไม่น้อย

กว่า ๗ วัด คือ ด้านตะวันออก วัดฝาง วัดประด้าท ด้าน

เหนือ วัดซอง วัดขุนเด่น วัดเขยน ด้านตะวันตก วัด

กดอง ด้านใต้ วัดเด่นาถัน แดในพงศาวดารความค่อน

ปตายแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระว่า เมื่อเวดาทรงพระ

ประชวร พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแต่ยงดำรงพระยศเป็น

พระมหาอุปราช ทำคักกกลางเมืองซึ่งราชดัมบตกนกับเจ้าฟ้า

อภัย เจ้าฟ้าปรเมศร์ เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศร์ แพตอง

ถูกจับมาดำเร็จโทษ พระยาพิชัยราชา (เดิม) พระยายมราช

(พูน) หนีไปบวชเป็นภิกษุอยู่ในแขวงสุพรรณบุรี จับตัวมา

ได้เอาไปคุมไว้ในวัดฝาง ครนเวดาถาดวคนพระมหาอุปราช

ให้แขกยามมาแท่งภิกษุ ๒ รูปนนคาย แด่วัดฝางอยู่ในที่ซึ่ง
 ตั้งโรงเรียนจอมคู่รางคอปถมภคเดยวณ ห่างกับกำแพงวัง
 ทุกวันนราว ๕ เดือน ถ้าหากว่าวัดฝางอยู่ในเขตกำแพงวัง ก็คง
 จะไม่ประหารชีวิตคนกโทษในทนน อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้
 เห็นในแผนที่ของพวกฝรั่งเค้าทำไว้ในแผ่นดิน ส้มเด็จพระนา-
 ราชณ์ คือเป็นรูปวงล้อม ๆ ไม่ใหญ่โตเท่าใด ตั้งห่างจาก
 กำแพงเมืองดานรมนาราว ๘ วา หันหน้าวงไปทิศเหนือมี
 บ่อมทนมวงดานตะวันออกเฉียงเหนือบ่อม ๓ ตะวันตกเฉียง
 ใต้บ่อม ๓ ในคำให้การชาวกรุงเก่าที่แปลออกจากภาษาพม่า
 ว่า กำแพงวังจันทร์วัดโดยรอบ ๒๔ เดือน ดูกพอสัมพันธ์กับแผนที่
 ของพวกฝรั่งเค้า ข้าพระพุทธเจ้าฉันนั้นสืบว่า กำแพงวัง
 เดิมดานข้างริมหน้าคงอยู่ในแนวกำแพงเดยวณ เพราะแนว
 กำแพงเมืองอยู่ ห่างจากถนน เดยวณ ออกไป ราว เกือบ กลาง
 ดนามหญ้า ส่วนหน้าวงคงอยู่ในเรือนจำ หดังวงคงอยู่นอก
 กำแพงเดยวณเล็กน้อย ราวข้างที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข
 ดานข้างในคงอยู่ราวแนวโรงเรียนประจำมณฑล ตรงไป
 ข้างวัดเด่นาถัน แต่เขตอาณาเขตขณฝ่ายวงหน้านน คงจะ
 กั้นไปถึงวัดท่าทรายตรงไปข้างใต้ถึงประตูจีน จึงมีในพง-
 คาวดารใช้คำว่า พระมหาอุปราชเจ้าเจ้าราชการกิงพระนคร

แด่เมื่อครั้งเกิดศึกกาดางเมือง ฝ่ายวังหน้าตั้งค่ายริมคดอง
 ประตูขาวเปิดอกฝั่งตะวันออกออกไปจนถึงประตูจีน ข้างเจ้าฟ้า
 อภัย เจ้าฟ้าปรเมศร์ ฝ่ายวังหลวงตั้งค่ายริมคดองประตู
 ขาวเปิดอกฝั่งตะวันตก รายลงไปจนถึงประตูจีนเหมือนกัน

สะพานมหาชัยเป็นสะพานข้ามคดองวัดเด่นาถัน แต่
 เดิมมีได้เป็นคดอง คือเป็นพนทหน้าพระราชวังจันทร์ เมื่อ
 พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๕ ทรงปฏิสังขรณ์วัดเด่นาถัน
 ขึ้น จึงโปรดให้ขุดคดองนี้แต่หัวรอไปบรรจบคดองในไก่
 แด่แยกข้างซ้ายไปออกคดองประตูหอรัตนชัย เพื่อให้มีหน้า
 ไร่สำหรับภิกษุสามเณรบริโภคน้ำ ส่วนขอสะพานข้ามพระพุทธ
 เจ้าถายมาจากขอบ่อนมมุมพระนคร ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ
 ซึ่งอยู่ในกลางตลาดหัวรอมาไว้เพื่อมิให้ขอตั้งอยู่แต่

ตลาดหัวรอเดิมเป็นบ่อนเบย แด่มีห้องแถวเป็นตลาด
 แต่เด็กน้อยไม่สู้ใหญ่โตส่วนแต่เครื่องไม้มุงจาก ครั้นเมื่อ
 พระพุทธศักราช ๒๔๔๐ เกิดเพลิงไหม้ นายอากรบ่อนเบย
 จึงขออนุญาตสร้างบ่อนใหม่ กับห้องแถวทหน้าบ่อน ๒๒ ห้อง
 เป็นเครื่องไม้มุงตั้งกะดี ต่อมาถึงพระพุทธศักราช ๒๔๔๒
 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติยอมยกโรงบ่อนแด่ห้องแถวถวาย
 เป็นของพระคลังข้างที่ ครั้นเมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๔๓

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศรัพทมน ๕๐๐ ๕๐๐
 ตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล ได้ทรงขออนุญาตเงินกรมพระคลัง
 ข้างตปดุกห้องแถวชนอก ๑๕๒ ห้อง แด่พุนดินเป็นถนน
 กวางระหว่างห้องแถวแต่พอเป็นทางเดิน หาได้ถมให้เต็ม
 ทงพนไม่ การดองมาจนถึงพระพุทธศักราช ๒๔๕๘ ห้องแถว
 ซึ่งปลูกไว้แต่ครั้งก่อน ชำรุดซุกโทรม เหลือที่จะ ซ่อมแซมแก้
 ไข แด่ทั้งประกอบไปด้วยการไล่โคกรก ด้วยพนห้องแถวสูง
 แด่มีถนนกนด้วย ราษฎรผู้เช่าテナแดนทางของดงไปก็ชงอยู่
 ไม่มีทางออก ถึงเวลาฝนตกก็ชงน้ำเนาไว้ เปรียบประดุจดัง
 ด้ระหรือบ่อ กดินเหนียวฝังคดบไป ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ขอ
 อนุญาตต่อพระคลังข้างที่หรือตลาดดงสร้างใหม่ แด่ได้ใช้
 แรงนักโทษทำสะพานข้ามคดองเมือง ไปชุดดินที่แงปาก
 คดองเมืองหน้าวัดแม่นางปดมมาถมที่ตลาด ด้วยประดงค์จะ
 ให้ได้ประโยชน์ทั้ง ๒ ทาง คือ ชุดปากคดองเมืองทางหัวรอ
 ให้กว้างดกอย่าง ๑ แด่ได้ดินไปถมตลาดให้เต็มอย่าง ๑ แด่ว
 ทำเขื่อนคอกนกรตกันคดงริมคดองวัดเด่นาดัน ตั้งแต่สะพาน
 มหาชัยไปจนถึงเขตตลาดพระคลังข้างที่ในคดองเมือง ได้
 เริ่มดงมือทำมาแต่พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ มาแล้วถ้าเร็ว
 บริบูรณ์เมื่อต้นพระพุทธศักราช ๒๔๖๐ ห้องแถวใหม่เป็น

เครื่องไม้หลังคามุงดั่งกระดี่ ชนบนปูนไม้ ชนดาวพนเท
 คอนกรีตทั้งหมด เดิมทีหน้าทุกถ่ายถนน รวมเป็นห้องแถว
 ที่ใต้รางชนใหม่ ๒๒๖ ห้อง เงินค่าก่อสร้าง ๑๐๘,๐๐๐ บาท
 ค่าท่อน้ำ ๘,๕๖๖ บาท ค่าโรงมหรสพ ๕,๘๐๐ บาท ค่า
 ตลาดแผงลอย ๔,๔๐๐ บาท ค่าเขื่อนริมตลิ่ง ๖,๑๒๐ บาท
 รวมเป็นเงิน ๑๓๓,๘๘๖ บาท ค่าเช่าเก็บใต้ตงแต่เมื่อการ
 ก่อสร้างครึ่งหลังนแควมาจนถึงพฤษภาคม พระพุทธศักราช
 ๒๔๖๔ นี้ รวมเป็นเงิน ๑๖๒,๘๐๖ บาท เป็นอันคุ้มทุนเด
 มีกำไรแล้ว ๒๘,๘๒๐ บาท

อำเภอกรุงเก่า ซึ่งเดิมเที่ยวอาศัยทวางเป็นทว่าการ
 ในที่สุด ไปอาศัยโรงตำรวจภูธรเก่า ที่หน้าวัดฝาง เป็นทว่าการ
 อำเภอ แลตั้งถานถนน ซารุดปรัก หักพง เหนือที่จะ แกะไซ
 ขำพระพุทธรเจ้า จึงได้ขออนุญาตเงินกระทรวงมหาดไทยมาก่อ
 ด้รางชนใหม่ แลเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าอำเภอนี้เป็นอำเภอใหญ่
 ทงออกหน้าออกตาด้วยมีชาวต่างประเทศ ชนมาเที่ยวอยู่เต็มอ
 ประการหนงการที่ทาดถานราชการด้วยเครื่องไม้ ไม่นาน
 เท้าใดกักตองมีการซ่อมแซม หรือตองรูดงปลูกด้รางใหม่
 เมื่อคคุดูแลวราคากดบแพงกว่าทำอย่างมีนคงถาวร ขำพระ-

พุทธเจ้า จึงขอ อนุญาต ด้ร่าง อำเภอนเดียว เป็นคก แต่ เฉพาะ
 อำเภอนเดียว แต่ ในพนท ๆ ก่อด้ร่างอำเภอกรงเกาชนนเป็น
 ทดุม ระเบดบเดยวกนกับพนทชงด้ร่างค่าดมณทลหอทะเบยน
 ทดินแดททำการไปรษณีย โทรเลข โรงเรียนจอมด้รางค
 อปถมภ ซึ่งอยู่ใตพระราชวงจันทร ด้ถานทเหदानเมอดด้ราง
 ชนแเดว ถ้าจะไมให้หาทวมกตองถมดิน แดการถมดินน
 จะเบ็นการจังกเปดองเงินรัฐบาด แดทงกระทรวงพระคดง
 มหาด้มบคกไมยอมจ่ายเงินในการประเกทน แต่เดิมมาได้
 เคยไชแรงนัทโทษระคมกนออกทำการไคคราวละมาก ๆ เช่น
 ทำคดาตของพระคดงชางท ๆ หัวรอ ชาพระพุททเจ้าให้ไช
 นัทโทษราววันละ ๓๐๐ คน ท ๆ ถมดกตงแต่ ๒ คอก ๓ คอก
 ยิงไปถงริมคตงตองถมถง ๕ คอก ๖ คอก ไคทำการถมมา
 บเคษ ๆ กแเดวเตมทงคดาต คอมากรมราชทณทออกขอ
 บงคบบกวดชนเรองไชแรงนัทโทษ แดจกักคการควบคุม คอ
 ถานัทโทษ ๕ คนคองมคคุมคน ๓ ด้วนคคุมทอยุในแผนก
 ราชทณทกเบ็นคคุมประจำทำการภายในเรอนจำ จะปลดก
 ออกมาทำการโยชาภายนอกไคเบ็นอนยาก แต่เมถงจะปลดก
 ออกมาไคกเพยงคน ๒ คน ไมพอที่จะคุมนัทโทษออกทำงาน
 โยชาบำรุงบ้านเมองทเบ็นด้วนใหญ่ๆ ไค แต่กรมราชทณท

ก็แต่คงอยู่เต็มอวว่า การที่จะใช้แรงนักโทษไม่มีข้อขาดของ
 เมอมมณคมควบคุมตามขอบงคบแฉวกระจายได้ แต่ข้าพระพุทธช-
 เจากใหม่ทางที่จะหาผู้คุมเพิ่มเติมขึ้นได้ เมื่อบอกไปทาง
 กระทรวงมหาดไทยให้ว่ากับ กระทรวงพระคลัง มหาสมบัติ ๆ
 ก็ไม่อนุญาต เพราะฉะนั้นการบำรุงบ้านเมือง เช่นการถมดิน
 จึงต้องเป็นอันค้างเพียงเทาถมไว้เป็น โศกๆ พอเดินได้รอบๆ
 ทุกแห่ง แฉวขอบงคบเช่นนี้คงไว้แต่ก่อนแล้ว การ
 ขุดรากพระราชวังกรุงศรีอยุธยา จะต้องใช้ผู้คุมพิเศษไม่ต่ำ
 กว่าวันละ ๒๐ คน แฉวการถมดินตลาดหัวรอจะต้องใช้ ผู้คุม
 พิเศษ ๒๐ คน

วัดของ ข้าพระพุทธเจ้าต้นนิษฐานว่า คงจะสร้าง
 ในบริเวณเพนียด ด้วยก่อนแต่แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักร-
 พรวัด ขึ้นไป ความในพงศาวดารว่า กำแพงเมืองอยู่ข้างใน
 แฉวความในครั้งขุนวรวงศาธิราชว่า ตอนโหดงข้างมาข้าม
 ทวดแม่นางปดม เขาจับทเพนียดวัดของ ภายหลังมาใน
 แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา ได้ยกกำแพงออกมาตั้งข้าง
 นอกกรมนา วัดของจึงเป็นวัดอยู่ในกำแพงเมือง แฉวดินถูก
 รอดงเกือบหมด คงเหลือแต่พระเจดีย์กับผนังชุมประตูอยู่
 เท่านั้น

วัดขุนแสน ตั้งอยู่ในหมู่บ้านขม้น พงศ์าวดารว่า
 โฉนแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา โปรดให้พระยาเกียรติ
 พระยาพระราม ขุนนางมอญ ซึ่งอพยพครอบครัวตามเสด็จ
 สมเด็จพระนเรศวรเข้ามาจากเมืองแครง ตั้งเคหะสถานอยู่
 ณ ทน มาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อทรงสถาปนาพระราชวังจันท
 เกษม ได้ทรงปฏิสังขรณ์แต่ก่ออิฐหุ้มพระเจดีย์ของเดิมขึ้นไว้
 เพียงองค์ระฆัง กับก่อพระอุโบสถแต่ศาลาโถงไว้อีก ๒ หลัง
 ขุดคูรอบวัดผ่าด้านกำแพงเมืองไปออกคลองเมือง ๒ สาย แต่
 การขุดนั้นเสร็จก็เสด็จสวรรคต อดน จึงร้างมา ภายหลัง
 มาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อโปรดให้ตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นแล้ว
 มีการที่จะทำถนนรอบกรุง จึงกุดถมคูตรงที่ขุดผ่ากำแพง
 เมืองทั้ง ๒ สายนั้นเป็นถนนเดี่ยว

วัดเขียน เป็นวัดเก่า แต่ไม่มีตำนานปรากฏใน
 พงศ์าวดาร

วัดท่าทราย เป็นวัดหลวง พระมหานาคซึ่งอยู่ในวัดนี้
 เป็นผู้แต่งฉันท์บูรโณวาท กล่าวด้วยเรื่อง พระเจ้าอยู่หัว
 บรมโกศเสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท

คลองประตูข้าวเปลือก เป็นคลองในพระนคร ตรง
 ไปออกคลองประตูจีน ทะดุดอกแม่น้ำใหญ่เห็นอบบ้อมเพชร

ราว ๑๕ เส้น ที่ปากคลองมีบ่อ ๒ ข้างก่อย่อเป็นรูปพับตมุด
 มชของบ้นทพนดางดำหรับย้งตรงออกไปจากกำแพงบ่อมดะ ๒
 ซ่งดำหรับย้งกวาดตามเซ่งกำแพงเมื่องบ่อมดะซ่ง

วัดราชประดิษฐาน เป็นวัดที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ครังดำรงพระยศเป็นพระเพ็ชรราชาทรงผนวชอยู่ ณ ใน
 พระอุโบสถ ปรากฏว่าเขียนรูปภาพสมัยครังคนไฉมยาว
 พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๔ ได้เคยเสด็จมาทอดพระ-
 เนตร แดโปรดให้กรมขุนราชดีหวักรมถ่ายอย่างภาพนั้นไว้
 ในรัชกาลที่ ๕ แรกเด่วราชยกได้เสด็จขณมาทอดพระเนตร
 ว่ารูปภาพยังอยู่เป็นแต่ลบเดือนไปบ้างด้วยเหตุการว ภายหลัง
 ได้เสด็จออกครัง ๑ ว่ารูปภาพลบเดือนหมด แต่เมือซาพระพุทช-
 เจาขณมา หดงคาพระอุโบสถไม่มีเสี้ยแต่ เป็นอันน่าเสียดาย
 ทมิได้รูปภาพสมัยครังคนแต่งไฉมยาวไว้

วัดสุวรรณาวาส ค้าราชฐรดำมัญ เรียกว่าวัดกลาง
 เป็นวัดเก่า มีพระพุทชรูปหล่อหน้าตักเกอบ ๒ ศอกแต่ชำรุด
 มาก ราชฐรได้ปฏิสังขรณ์เอาปูนพอกเข้าไว้อกชน ๑

วัดคงคาพิหาร เป็นวัดย่อม ๆ อยู่ระหว่างวัด-
 สุวรรณาวาสกับท่ากระดาโหม

ท่ากระดาโหม เป็นท่าข้างค้ำดงน้ำ แต่ครังเดิมคงจะ

มีเจ้าพระยากระดาศโหมคนหนึ่งคนโต คั่งเคหะสถานอยู่ใกล้
กับท่าน จึงได้เอานามนนั้นมาเรียกชื่อเป็นท่า

ท่าสี่เบย เป็นท่าเรือจ้างข้ามจากฝั่งพระนครไปฝั่ง
เหนือ ท่านอยู่ใกล้พระราชวัง ผู้คนคงข้ามกันมาก เรือจ้าง
จึงเรียกค่าจ้างถึง ๑๐ เบย คงแปลกกว่าท่าอื่น ๆ เหตุที่คน
มาข้ามท่านคงได้เบยถึง ๑๐ เบย จึงเคยเรียกเป็นชื่อท่า

วัดญาณเสน เป็นวัดเก่าไม่คงสงฆ์ วัดนี้คงเป็น
วัดหลวง เพราะมีพระสถูปใหญ่ แต่ห้ามในตำนานและ
ทำเนียบคณะสงฆ์ไม่ ในราชการจะเรียกชื่ออย่างไรไม่ทราบ
เกล้า ๆ แดทหน้าวัดญาณเสนยังมีเศษกำแพงซึ่งเหลือจาก
รอกอกหน้อยหน่ง

วัดธรรมิกราช เป็นวัดหลวงอยู่หน้าพระราชวัง ใน
พงศาวดารเหนือว่า พระยาธรรมิกราชผู้เป็นพระราชโอรส
พระเจ้าอ้ายนางนางเป็นบุตรร้าง แต่หาพระพุทธรูปเพราะหัด
เห็นว่าวัดที่อยู่ตาม ๒ ฝั่งคลองเมือง บางวัดอาจจะเป็นของ
ที่สร้างก่อนสมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง) สร้างกรุงได้ แต่
ในวัดธรรมิกราชพระวิหารหลวงใหญ่สูงมาก หาพระพุทธรูป
ได้พระเศียรพระพุทธรูปหล่อไว้ พระเศียร ๑ กว้างถึง ๓ ศอก
เศษ แต่ประหลาดที่หาทองสุวรรณพระองค์ไม่พบ บางที่จะถูก

ย่อยส่งกลับไปขายเมืองจัน จะมีความในแผ่นดินพระเจ้า
 กรุงธนบุรีว่า ครึ่งหนึ่งเด็ดใจออก ทรงพิพากษา เรืองจันแดง
 บรรทุกทองลงตำเภา ครึ่งหนึ่งแผ่นดินไหว ถ้าเป็นพระยีนคง
 จะสูงราว ๗ วาเศษ นอง ๆ กับพระศรีธรรมเพชญ์ ซึ่ง
 ส้มเด็จพระรามาริบทที่ ๒ กรุงศรีอยุธยาทรงสร้างไว้ในพระ-
 วิหารหลวงวัดพระศรีธรรมเพชญ์

ขนานทำวาสุกรี เป็นทำฉนวนในซึ่งตรงมาจากหลัง
 พระวิหารส้มเด็จพระที่นั่งธรรมเพชญ์ ออกประคุมหาไตรภพ
 ขนทวาร ทางแต่ทำวาสุกรีถึงพลับพลาตรีมุข ๔ เส้น ๑๓ วา
 พลับพลาตรีมุข นปลูกขนในทเดิมจะเป็นพระราช
 มนเทียรหรือพระที่นั่งซึ่งยังไม่ทราบชื่อ ของเดิมเป็นเครื่อง
 ไม้ ปลูกไว้บนฐานเขียง ผนังกระเบื้องหน้าวง ตัวพระที่นั่ง
 ขุดพบแนวโคนเต้ายาวไปอย่างรูปพระที่นั่งธรรมเพชญ์ แต่เป็น
 พระที่นั่ง ๒ หลังแฝด ฐานเขียงกว้างยาวเท่าที่ใต้สถาปนา
 ฐานใหม่ ได้เค้ารูปดวดดาวยดอกทองบัวฐานอย่างท ใต้ก่อไว้
 แต่ผนังกำแพงแก้วพังทำลายเสียหมด ไม่ได้เค้าเงื่อนว่า
 รูปดวดดาวยังไร ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดก่อขึ้นตามอดีตโน้มิต
 แดไปถ่ายอย่างซุ้มตะเกียงในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาท-
 ทองมาทำลายผนังกำแพงแก้ว แต่พระที่นั่งองค์ นเดิมไม่มี

เกย เพราะเป็นพระที่นั่งฝ่ายใน ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปถ่าย
 อย่างเกยพระราชยาน แด่เกยม้า ในครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระนารายณ์มหาราช ซึ่งอยู่ที่พระที่นั่งเย็นทะเลชุบศรมาทำไว้
 ถัดวงเกยข้างใต้ถ่ายอย่าง มาจากเกย ในแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวบรมโกศ

ด้วยแล้ว เวลาบ่าย เล็กๆ ถึง ประตู พระราชยาน
 ณ เกยหน้าพระที่นั่งตรมขลุ่ยเด็จพระราชดำเนินผ่านท้องถนน
 ใน ไปบนชลาหน้าพระที่นั่งสุวรรณเพชฌัญญ์ปราสาท ออกทาง
 ถัดนามใน ผ่านหน้ามณฑลสมเด็จพระที่นั่งสุวรรณเพชฌัญญ์ปราสาทแด
 พระที่นั่งวิหารสมเด็จฯ เดี่ยวออกประตูมณฑลถนนหนั่ง
 ศาลาดูกขุน ออกทางประตูคศิขวา ซึ่งเป็นประตูกำแพงสกัด
 ถัดนามหน้าพระที่นั่งจักรวรรดิ ผ่านพระที่นั่งจักรวรรดิ ไปเดี่ย
 เขาหน้าวัดพระศรีรัตนเพชฌัญญ์ ผ่านหน้าพระวิหารหลวงแด
 พระที่นั่งจอมทอง ๓ หลัง เล็กๆ ไปตามข้างวิหารราย ผ่าน
 ถนนซึ่งเขาท้ายพระวิหารหลวง ไปตามข้างพระระเบียง
 พระเจดีย์ศรีรัตนเพชฌัญญ์ ๓ องค์ องค์หน้าทางตะวันออกคงจะ
 ได้บรรจุพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ องค์กลาง
 คงจะเป็นสมเด็จพระบรมราชา องค์เบื้องหลังทางตะวันตก
 คงจะบรรจุ พระบรมอัฐิ สมเด็จพระรามาธิบดี ๒ พระบรม

อัฐิพระองค์ต่อ ๆ มาพงศาวดารว่า เสิญเข้าบรรจุไว้ใน
 ท้ายจрнаพระวิหารหลวง แต่ต่อมาคงจะมากชนเหลดอท
 ึ่งไปสร้างพระมณฑปจตุรมุขชนทาดานหลัง ต่อกับพระ
 ระเบียงพระเจดีย์ศรีรัตนเพชญ์ กตางพระมณฑปก่อเป็น
 พระมหาธาตุ ใว้ช่องเป็นกรุ สำหรับ บรรจุ พระบรมอัฐิ
 แต่ถูกรอทำตายเดี่ยวเกือบหมด แต่ยงเห็นช่องกรูอยู่บาง
 ตามมุขทั้ง ๔ ในพระมณฑปนั้น ก่อพระพุทธรูป ๔ พระ-
 ิรยาบถใวมุขละองค์ พ้นจากพระมณฑปไปถึงหลังวิหาร
 ราย ออกกำแพงพระราชวังด้านใต้ ถึงวิหารพระมงคลบพิตร
 ระยะทาง ๒๙ เส้น ๓ ศอก

พระมงคลบพิตรพระองค์นี้ พงศาวดารเห็นว่าพระเจ้า
 ายนาผงทรงสร้าง แต่หาพระพุทธรเจ้าไม่เห็น ส้ม เห็นด้วย
 เกด้า ๆ ว่า จะเป็นพระสร้างตอนภายหลังท่อมเด็จพระเจ้า
 ูทของทรงสร้างกรุงแถมมา แต่จะสร้างรัชกาลใดไม่ได้ความ
 พระราชพงศาวดารมากด้าวเขาในแผ่นดิน ส้มเด็จพระเจ้าทรง-
 ธรรมว่า เมื่อจุลศักราช ๙๒๕ ปีเถาะเบญจศก พ.ศ. ๒๑๔๖
 โปรดให้ชัก พระมงคล บพิตร ซึ่งอยู่ ฝ่าย ตะวันออก มาไว้ฝ่าย
 ตะวันตก แดวก่อพระมณฑปล้อม ำพระพุทธรเจ้าต้นนั้น
 ฐานว่า พระมงคลบพิตรองค์เดิมเห็นจะเป็นพระก่อด้วยอิฐ

ยังไม่ได้บุทอง ที่ต้องชะดอเอามาไว้ทางตะวันตกนั้น เพราะ
 เหตุอยู่ทางตะวันออกใกล้กับที่ท่าพระเมรุทางด้านเมือง คงจะ
 เป็นที่กีดขวางทำให้ด้านพระเมรุคับแคบ จึงต้องชะดอเอามา
 ไว้ฝ่ายข้างหลัง แต่เมื่อชะดอมากคงจะราวราน คงต้องมาก่อ
 ใหม่ แต่हतทองเป็นชน ๆ บุนอกอกชนหนึ่ง พระมงค
 บพิตรในหนังสือบางเรื่อง เรียกพระนาม พระดัยมัญญาณ-
 โมพี หน้าตักกว้าง ๕ วา ค้อมาในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้า
 เดือ อัดน้บาดตกถูกยอศพระมณฑปถูกเป็นเพลิงไหม้เครื่อง
 บนพังลงมาทับพระเคี้ยว พระพุทธรูปพระค้อหักดะบัน ตกลงมา
 ยงพนพระมณฑป โปรดให้ปฏิสังขรณ์ชนใหม่ แปลง
 พระมณฑปเป็นพระวิหาร แต่การค้างไม้แล้ว มาแล้วเอา
 ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ภายหลังมาเมื่อ
 พม่าซำคัก เขาทำดาญ พระนครในแผ่นดิน สมเด็จพระเอกทัศ
 ราชฯ หลังคาพระวิหารชำรุด ชุดโทรมหรือน่าจะถูกเผาด้วย
 องค์พระพุทธรูปชำรุดราวราว พระพาหาเบองชวาหายไป
 หมด ชาพระพุทธรเจ้าได้เคยปรารภกันอยู่ว่า จะคิดปฏิสังขรณ์
 ให้พระรูปคงคนคชน ชนภักดีศรีธรรมเพชญ์พนักงานกองชุด
 ด้งเป็นมุขศรีธรรมมาก เทยวัดบหาช่างบ้นไทยมาได้ แต่ม
 พระครูโยคานุกถวัดเด่นาสนารามเป็นมุขากบช่าง คอยตรวจ

ตราแนะนำในการ ถ้วนลัด ได้ตั้งมือ ปฏิสังขรณ์ ต่อ พระบาท
 แดพระรศมด้วยดีเมณฑลสัม กับซ่อมพระองค์ทซารุด แดแนว
 พระหัตถ์เบองซ้ายดำเร็จในพระพุทศักรราช ๒๔๖๓ ข้าพระ-
 พุทศเจากบบรรดาผู้ทโคชวยกันปฏิสังขรณ์ ขอพระราชทาน
 ถวายพระราชกศด

เดด็จพระราชดำเนินแต่หน้าวิหารพระมงคลบพิตร ไป
 ตามถนนข้างพระราชวังไปเดยวขวาออกถนนเก่า ซงหนึ่งต่อ
 บางเรื่อเรียกถนนมหาวิสุยา ไปในระหว่งหัดังวัดพระราม
 กับต้นามพระเมรุกดางเมอง ผ่านหอกดองถึงตะแดงแกงเดยว
 ดงถนนแดงศร ซ้ำมตะพานดกษณตุตไปเข้าหัดังบริเวณ
 โรงทหาร ถึงพระเจดีย์ศรัฎฐิโยทัยทาง ๕๒ เด็นเคษ รวม
 ระยะทางเดด็จ แต่พดบพดาศรมุช ถึงพระเจดีย์ศรัฎฐิโยทัย ๘๓
 เด็นเคษ

วัดพระราม ซงพงคำวคารดมเด็จพระปรมาณุชิตเด
 ฌบับพระราชหัตถ์เดชาว่า ดมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรง
 ด้สร้างชนใน ทถวายพระเพดิง ดมเด็จพระรามาชิบดี (อุทอง)
 แต่พงคำวคารฌบับหัดวงประเดริสุว่า ดมเด็จพระรามาชิบดี
 (อุทอง) ทรงด้ร้าง เมอ พ.ศ. ๑๘๑๑ บับดาयरชกาด ข้า-
 พระพุทศเจาดันนิษฐานว่า คงจะเป็นดมเด็จพระรามาชิบดี

(อุททอง) ทรงเร่งสร้างค้างไว้ ส้มเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 มาทรงปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมดำเร็จภายหลัง เป็นอันว่าพงศาว-
 ดารถูกด้วยกนทง ๒ ฉบับ แด่มอวดพระรามซึ่งยังคงเห็น
 อยู่ในเวदान เป็นมอครังแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรม
 โกศทรงปฏิสังขรณ์ชั้นปลายกรุงศรีอยุธยา

หอกกลอง ตั้งอยู่ริมถนนตรงหน้าคุกออกมา เป็นแบบ
 เดียวกับที่ถ่ายเอาไปทำในกรุงเทพ ฯ

ถนนแพลงศร เป็นชอททหารให้ใหม่เมื่อใดจัดการ
 ซ่อมถนนเก่าจากวังหลังไปจนถึงเข้า ซ่งสร้างชนคร่อม
 ถนนพันตะแดงแกงไปทางตะวันออก ถนนด้านนายพดศรี
 พระยาเด่นาภิมุข ทัดอนิจกรรม ครังเป็นบุญชากการกอง
 พดทหารบกที่ ๓ ได้ขออนุญาตทำชนตามรูปถนนเก่า คือ
 มานายพดศรี ส้มเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
 นครราชสีมา เมื่อแต่ตั้งมาบุญชากการกองพดทหารบกที่ ๓
 ได้ทรงทำถนนแต่หลังเข้าไปตามแนวถนนเก่า ไปออกถนน
 รอบกรุงที่ใดทำสถานีรถไฟข้ามอีกตอน ๓ ประทานชื่อว่า
 ถนนเดชาวุธ เพื่อดำหรับมีราชการทหารจะได้เดินตรงไป
 ยังทำสถานีรถไฟ ไม่ต้องอ้อมไปถนนรอบกรุง ซึ่งเป็นเทิน
 รากกำแพงเมืองเดิม

ถนนตอนตะแคงแกง จนสะพานลักษณะสุด ชื่อ
เดิมเรียกว่าถนนป่าผ้าเขียว ข้างขวาเป็นที่คุกเก่า แด่มีคดอง
แต่ข้างคุกไปออกคดองท่อ เรียกว่า คดองนครบาด

สะพานลักษณะสุด นายพลตรี พระยาเด่นาภิมุขเป็น
ผู้สร้างจนตรงสะพานดำเหยของเดิม ซึ่งเป็นสะพานข้าง ถนน
ต่อจากเชิงสะพานไปจนถึงหลังวงหลัง เดิมเรียกว่าถนนดาว

วังหลัง นั้น เป็นอันจะเห็นเค้าเงื่อนอันใดไม่ได้แล้ว
เพราะได้ปราบเป็นพื้นบริเวณโรงทหารหมด

บริเวณโรงทหาร เมื่อแรกสร้างเขตด้านเหนือเพียง
ปากคดองหัวแหลม ด้านใต้เพียงวัดน้อยใต้วงหลัง ข้าง
หลังห่างจากถนนริมน้ำมาราว ๗ เส้น ภายหลังฝ่ายทหาร
ได้ขอขยายเขตด้านใต้ลงมาถึงหน้าวัดราชพลชาม ด้านหลัง
ขยายเขตเข้าไปจนกวางเมือง แต่คงปลูกสร้างสถานที่อยู่
ในแถวฝั่งใต้คดองท่อ คงสร้างคกดินระเบิดอยู่ที่ถัดตะแคง
แกงไปแห่ง ๑

เป้า ของทหารนั้น เดิมได้สร้างจนท่งบ้านบ่อมฝั่ง
ตะวันตกแห่งแม่น้ำเหนือโรงทหาร ทหารจะไปยิงเป้าต้อง
ตั้งเรือข้ามฟากเป็นการลำบาก แดถ้าเป็นฤดูน้ำก็ยิงไม่ได้
นายพลตรี พระยาเด่นาภิมุข ถึงแก่อนิจกรรมได้ขออนุญาต

ต่อข้าพระพุทธเจ้า ด้ร่างเบ้าชนทกตางเมือง เพื่อดำหรับ
 ประโยชน์แต่ความสะดวกให้ทหารได้ยิงเบ้าตลอดฤดูกาต ชน
 แรกข้าพระพุทธเจ้ากมความ เกลือบแคลง ดั่งสัยในขอที่จะเอา
 เบ้าเข้ามาไว้กตางเมือง ด้วยคิดว่าอย่างไร ๆ กระสุนปืนคง
 จะเคยไปถูกบ้านเรือนราษฎรได้บ้าง แต่พระยาเด่นาภิมุข
 รับรองแข็งแรงว่า จะทำมิให้กระสุนปืนเคยไปเป็นอันตราย
 แก่ประชาชนได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดูแบบมุดดินหลัง
 เบ้า เห็นว่าสูงใหญ่มั่นคง จึงโดยอมอนุญาตให้ตั้งเบ้าชน
 แต่พอแล้วเสร็จเปิดให้ทหารยิง กระสุนปืนก็เคยเข้าไปถูก
 บ้านเรือน แพ ราษฎรแต่กภูวดที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำยาน ไค่สถาน
 รถไฟลงไป ข้าพระพุทธเจ้าได้บอกกล่าวต่อกับบัญชา
 การกองพล ๆ ก็ได้จัดการป้องกันมาทุกคน แต่ไม่เป็นผล
 ดำเร็จ ทหารยิงเบ้าคราวไรกระสุนก็เคยไปถูกบ้านเรือน
 ราษฎรทุกครั้ง มาจนถึงเมืองวนท ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓
 กระสุนปืนทหารเคยจากเข้าไปถูกชายเจ้าของเรือจ้าง ซึ่ง
 จอดคอยรับคนอยู่ทท่าสถานีรถไฟ บัญชาการกองพลได้
 รายงานไปยังแม่ทัพ ความทราบถึงกระทรวงกลาโหม
 เด่นาบคไค้มบัญชาห้ามมิให้ ทหารยิงเบ้าใน กตางเมืองอีกต่อ
 ไป แต่ท่านเด่นาบคไค้ชนมาตรวจเดออกทซึ่งจะทำเบ้าใหม่

ไตทหน้าวดวรเชษฐอยู่^๕ในทุ่งฝั่งตะวันตกไต้^๕เฝ้า^๕เกาทบ้านบ่อม^๕
 ดงมา แด^๕ฝ่ายทหารไต้^๕ขอ^๕ให้^๕ข้า^๕พระ^๕พุทธ^๕เจ้า^๕ช่วย^๕จัด^๕ชย^๕ท^๕น^๕
 ให้^๕ข้า^๕พระ^๕พุทธ^๕เจ้า^๕ไต้^๕จัด^๕ขอ^๕ให้^๕ตาม^๕ความ^๕ต้อง^๕การ^๕แด้^๕ แด^๕
 ตง^๕แต่^๕หน้า^๕วด^๕วร^๕เชษฐ^๕มา^๕จน^๕ถึง^๕ท่า^๕ข้าง^๕ว^๕ด^๕ร^๕า^๕ช^๕พ^๕ด^๕ มี^๕ถ^๕น^๕น^๕ของ^๕
 เดิม^๕พ^๕น^๕ค^๕น^๕ด^๕ง^๕ ที่^๕จะ^๕เป็น^๕ทาง^๕ล^๕ำ^๕ห^๕ร^๕บ^๕เ^๕ด^๕จ^๕ไป^๕วัด^๕ ข้า^๕พระ^๕พุทธ^๕เจ้า^๕
 ไต้^๕ยก^๕ให้^๕เป็น^๕ถ^๕น^๕น^๕ของ^๕ทหาร^๕ เพื่อ^๕ไต้^๕เดิน^๕ไป^๕ย^๕ง^๕เ^๕้า^๕ ห^๕ม^๕ด^๕ขอ^๕
 ความ^๕ที่^๕ข้า^๕พระ^๕พุทธ^๕เจ้า^๕คว^๕ร^๕จะ^๕กรา^๕บ^๕บัง^๕คม^๕ท^๕ด^๕พระ^๕กร^๕ุ^๕ณา^๕ให้^๕ทรง^๕
 ท^๕รา^๕บ^๕เ^๕้า^๕ด^๕ระ^๕อ^๕อง^๕ช^๕ุด^๕พระ^๕บ^๕า^๕ท^๕แต่^๕เ^๕า^๕น^๕

คว^๕ร^๕มี^๕คว^๕ร^๕ แล^๕ว^๕แต่^๕ จ^๕ะ^๕ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕ กร^๕ุ^๕ณา^๕ไป^๕ร^๕ด^๕เก^๕ล^๕ำ^๕
 ไป^๕ร^๕ด^๕กระ^๕ห^๕ม^๕เ^๕อ^๕เด^๕ชะ^๕

ข้า^๕พระ^๕พุทธ^๕เจ้า^๕ พระ^๕ยา^๕โ^๕บ^๕รา^๕ณ^๕ราช^๕ธา^๕น^๕ิน^๕ทร์^๕

มหา^๕เส^๕ว^๕ก^๕โท^๕

อ^๕ุ^๕ป^๕รา^๕ช^๕ม^๕ณ^๕ท^๕ล^๕อ^๕ย^๕ุ^๕ช^๕ยา^๕

ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาส
ตั้งแต่พระราชวังจันทร์เกษม ถึงจังหวัดลพบุรี

ในรัชกาลที่ ๖

ท้องพระหมาตร

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๔

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทาน พระบรม ราชวโรกาส
กราบบังคมทูลถวายระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาส ตั้ง
แต่พระราชวังจันทร์เกษมถึงจังหวัดลพบุรี ต่อจากระยะทาง
ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมทูล พระกรุณาไว้ ในหนังสือ
เรื่องระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสเดทรงบวงส์วงอดีต
มหाराช ณ พระราชวังกรุงศรีอยุธยา เมื่อเดือนมิถุนายน
พระพุทธศักราช ๒๔๖๔ นั้น เพื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลี
พระบาท

ทางชลมารคซึ่งยাত্রากระบวนเสด็จพระราชดำเนินผ่าน
หน้าวัดพนัญเชิงขึ้นไป เดิมเป็นคูพระนครเรียกว่าขอหน้า

ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิระหว่าง พ.ศ. ๒๐๕๑—

๒๓๓๑ ยังเป็นคเคบ เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระมหินทรกองค์ที่
พระเจ้าบุเรงนองจึงถม ถนนข้ามเขามาที่พระนครโตเมื่อ พ.ศ.

๒๓๓๒ ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงชด
ขยายให้กว้างออกไปเป็น ๓๐ วา แลในเวदानันดาหน้าแคว
ดพบูรีเดิมลงทางบางพระครู ผ่านหน้าพระนครหลวงมาเดยว
ลงคลองบ้านมาหันทรา ออกปากน้ำแม่เบยทบางกะจะใต้
วัดพนัญเชิง

แม่น้ำแควใหญ่ ซึ่ง ณ บดินเรียกว่าแม่น้ำเจ้าพระยา
นลงทางบางแกวเห็นอศาดากดางจังหวัดอ่างทอง ผ่านบ้าน
อิฐ บ้านริ บ้านขวาง บ้านทอตอ บ้านระหานตั้ง บ้านตระนิม
ลงทางหน้าทวากการอำเภอบางปะหัน มาถึงหน้าวัดเขาดิน
ลงทางตะวันตก ผ่านบ้านโพธิ์ดามคัน บ้านแมน ออมแหลม
วัดคูม ลงทางหลังเพนียด ผ่านวัดพระเจดีย์แดง วัดด้าม
วิหาร วัดแม่นางปลม ผ่านหน้าพระราชวังกรุงศรีอยุธยา
ซึ่ง ณ บดินเรียกว่าคลองเมือง ลงทางหน้าโรงทหารแดง
หน้าบอมเพชร ลงไปบางกะจะบรรจบกับปากน้ำแควดพบูรี

ถ่านาบาสิกเมอกลงมาจากข้างเหนือถึงท้ายบ้านอรุญญิก

แล้ว ดงทางพระแก้วผ่านทางรถไฟไปทางตะวันออกกลงทาง
 หน้าที่ว่าการอำเภออุไทยไปบ้านข้าง บ้านช่องแมวแถบบ้าน
 ด้รัง (คือบ้านข้างอกบ้าน ๓ แต่คงจะเป็นพวกดาวไปตั้ง
 ภูมิดำเนาอยู่ เดียงเรียกชอบานจงเพยงไป) ออกบรรจบ
 แม่น้ำเจ้าพระยาที่บ้านโพธิ์

ด้วยเหตุที่ถ่ายน้ำตามดำแม่น้ำใหญ่ทั้ง ๓ ถ่ายน ยังมี
 ได้มีทางทะเลผ่านมาทางพระราชวังจันทร์ ดำชอหน้าจึงเป็น
 แต่ลำคูพระนคร คูจดังบางลำภูบงซึ่งเป็นคูกรุงเทพพระ
 มหานครฉะน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ถ้าแต่ตั้ง
 พระราชดำเนินทางแควใหญ่จะขนไปยังนครสวรรค์ ก็แต่ตั้ง
 จากพระราชวังขนทางหัวรอ เดียววัดแม่นางปลิ่มไปตาม
 ทางบ้านโพธิ์ตามต้น ออกบางแควเห็นอค่าตากดาวจังหวัด
 อ่างทอง ระยะนมโคดงนิราศตามแต่ตั้งนครสวรรค์ ซึ่ง
 ตันนิษฐานว่าจะ แต่งโน แผ่นดินเดิมตั้งพระนารายณ์มหา
 ราชว่าไว้ชัดเจน แต่เวदानตนเขนเดแคบ ในฤดูแดงแห้งขาด
 เป็นห่วงเป็นคอน ด้วยเหตุแม่น้ำแควใหญ่กตทะเลดงทาง
 หน้าค่าตากดาวจังหวัดอ่างทอง น้าบางแควไหลอ่อนไป ใน
 รัชกาลที่ ๒ ได้ทรงพระราชปรารภที่จะรักษาแม่น้ำบางแคว

ไว้ ให้คงเป็นทางไปมาเหมือนดังเดิม จึงโปรดให้เจ้าพระยา
 อภัยภูธรเป็นแม่กองเกณฑ์ลาวตามจังหวัดผิงแม่น้ำโขงลงมา
 บิดทวนบุตรทหนักัดใหม่ ไต่ปากคลองบางแก้ว แต่หาเป็น
 ผดดำเร็วไม่ แต่พอบัดแล้วถึงหนานาทานบกพง ส่วนทาง
 เด็ดจ้จพระราชดำเนนดพบูรี ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบจดหมาย
 เหตุระยะทางเด็ดจ้จ เป็นแต่พบจดหมายเหตุระยะทางทุด
 ผิงเค็ด ชนไป ดพบูรี โน แผ่นดิน ส้มเด็ดจ้จพระนารายณ์มหาราช
 กดาวไว้วามาทางเพนยคแล้วไปพกทพระนครหลวง แล้ว
 จงชนไปดพบูรี ข้าพระพุทธเจ้าจึงต้นนษฐานว่าพระราช
 ดำเนนในสัมนน คงชนทางดำนานาโพธดำมคณ ออกปากนำ
 ประดบทหนาวคเขาคิน ชนทางบางเคือไปออกปากจัน ชง
 อยู่ไต่พระนครหลวงลงมาประมาณ ๓๐๐ เด็น ประทบร้อน
 ทพระนครหลวงแล้วเขาบางพระครู คงมาประทบแรมทบ้าน
 มหาราช แดทเดมหาราชนคงจะไต่เป็นทประพาด จึงไต่
 ไชคัพทมหาราชเขาเบนชอทะเล คื่อจากบ้านมหาราชชน
 ไปอึกระยะ ๑ จึงเด็ดจ้จถึงดพบูรี ทจะเด็ดจ้จจากกรุงศรีอยุธยา
 วนเคียวถงดพบูรีนน เห็นควยเกด่า ๆ ว่าโดยกาดงเรือพาย
 คงจะไปไม่ถึง ส่วนดำแม่น้ำบ้ำดกชงมีทางมาค็อกบดำแม่น้ำ
 ดพบูรี ระหวางบ้านอรญญุกกบพระนครหลวงนน ข้าพระ-
 พุทธเจ้าเห็นควยเกด่า ๆ ว่า น่าจะเป็นในสัมนยไต่สัมนยหนง

ซึ่งก่อนแผ่นดิน ส้มเด็จพระเจ้า ทรงพระชนม์ไปได้ชุด คดองดัด
 ษ
 ษ เพราะเหตุด้วยการที่จะไปจังหวัดระบุรี คำพราน
 ไชยบาดาด บัวชุม วิเชียร เพชรบูรณ์ คองชนทางบ้านโพธิ
 เมอชคมคดองดัดมาเชอมถาเมเนาเดมดพบุรีเดว ตำยนา
 บาสักกกกคดงมาบรวจบเมเนาตพบุรีทพระนคร์หตวง ตำยเดม
 ทดงทางหตงบานอรญญิกไปบ้านพระแกวจงคณเขนเดย ยง
 คดงคคคคคคดองบานโพธิชงเบนปากนาเทานน

ส่วนถาเมเนาตพบุรีคอนหตงเห็นควยกเถา ๆ ว่า จะ
 เบนปถายส้มย ทรงศร์อยุชยาไดเกดมิกการ เบดยนแบดงตำยนา
 ษ ๘ ๒
 ษ ทบานมหาราช จะเบนควยมิกการชุดคคหรือเบนถาราง
 อยเดว นากคดงไปชางไตเดยบชนานไปตามถาเนาเดมตำย
 ๘
 ทมาจากบวงแกวทางคระวนออกไปบรวจบเมเนาเดมทหน้าทวา
 การอ่าเภอบางปะหันคอน ๓ แตทายวัดเขาคินดงไปหน้าวัด
 บรมวงค์หนาเพนยต วัดคองปู ดงหน้าพระราชวงจันทรเกษม
 ๘
 ๘ คอกคอน ๓ แคนนมาถากุชขอหน้าจงกถายเบนเมเนา แด
 ๐
 ๐ ถาเมเนาเกาทางโพธิถามคณ คดอตมาจน หน้าพระ ราชวงกรง
 ๘
 ๘ ศร์อยุชยาถงหัวเหตม ซึ่งเรียกวาคดองเมองนนจงแคบแด
 ษ
 ษ คณเขนกถายเบนคดองไป

ทางเดัดจพระราชดำเนิน ในวันท ๓๐ ตุลาคม คงแด

พนหน้าพระราชวังจันทรถเกษมมาแล้ว เป็นแม่นาทเปดียน
 ด้ายใหม่ ขนไปจนท่ายวดเขาคินจิงเขารวมดำแม่น้ำเดิม
 ไปจนถึงทวารการอำเภอบางปะหัน เห็นจากทวารการอำเภอ
 บางปะหันไปจนถึงตลาดมหาธาตุ เป็นดำนาทเปดียนใหม่อีก
 ตอน ๑ ทง ๒ ผังดำนา ๒ ตอนน ไม่มีโบราณวัตถุอย่างใด
 วัตถุที่ยกเป็นวัตถุสร้างใหม่ ชาวพระพุทธเจ้าคะเนอายุฝีมือ
 ด้เป็นวัตถุสร้างราว ๖๐ หรือ ๗๐ ปีเท่านั้น ส่วนวัตถุเป็น
 ฝีมือเก่าอยู่ในแม่น้ำเดิม ซึ่งอยู่ทางตะวันตกกตเห็นทว
 ไม่นานกนขนไป คือถึงพดบพดาทประทับแรมหน้าวัดอุโถม
 แล้ว จึงเขาดำแม่น้ำดพบบุรีเดิม

ทะเลมหาราชซึ่งปากช่องอยู่ที่หลังวัดอุโถมนน แต่
 เดิมเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าคงจะเป็นบึงใหญ่จึงเรียกทะเล ยาว
 ขนไปทางทิศเหนือ เมื่อตัดลำน้ำยาวของทะเลเดดเดวมคดอง
 ใหญ่เรียกว่าคดองหนองหมอยนขนไปข้างเหนือ อยู่ระหว่าง
 แม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำดพบบุรี แต่ก่อนมาทางแม่น้ำดพบบุรี
 ปลายคดอง หนองหมอย ทางเหนือ เข้าไปในเขต จังหวัด ดพบบุรี
 ข้างตะวันออกมคดองแยกเรียกว่าคดองเจ้าปลุกัดไปออกแม่
 น้ำดพบบุรีได้ ข้างตะวันตกมคดองัดไปออกแม่น้ำเจ้าพระยา
 ตรงหน้าวัดไชโยข้าม เรียกว่าคดองมหานาม

ในทะเลมหาธาต เป็นท่าเต ทัมปดา ชุกชุมคด้ายกับดาต
 ชะโคในอำเภอมักไห่ แต่ต่อมาเมื่อการทำนาเจริญชน
 ราษฎรทำนารุกดงไปในขอบทะเล ทำให้ทะเลแคบแคบคน
 ปลาดึงน้อยลง

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ยাত্রากระบวนเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
 หน้าวัดคูโตน ขนไปตามลำแม่น้ำตพบุรีซึ่งเป็นแม่น้ำเก่า
 ประทับแรมพลับพลาหลังวัดศรีรัตนาวาส ตามระยะทาง
 ใต้พระเจ้าราชดำเนินผ่านชนมา ทอดกัญทองอยู่ข้างฝั่งซ้าย
 บ้านพักเพียนมพระพุทธรูปใหญ่ ซึ่งสมเด็จพระพุฒาจารย์
 (โต) สร้างค้างไว้ ภายหลังราษฎรเรียกรอกันปฏิสังขรณ์
 ถ้าเรัจจนพอรู้ว่า เป็นพระพุทธรูป แต่หาทศของพระพุท
 ธิลักษณะยาก

ในท้องพระมหานคร วัดศรีรัตนาวาสซึ่งตั้งพลับพลา
 ประทับแรม เดิมชื่อวัดกบไชยเป็นวัดร้าง อยู่ใกล้บ้านเกิด
 ของพระยาราชวราณุกต (อ่วม) ๆ ได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นแต่ครั้ง
 ยังเป็นพระยาศรีรัตนเทพ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
 พระราชทานพระราชทรัพย์ทรงช่วยในการสร้างวัด ๕ ซึ่ง แด
 พระราชทานชื่อว่า วัดศรีรัตนาวาส ข้างตะวันออกนอกมวัด
 เกาะแก้ว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ พระราช

ท่านชื่อว่า วัดมณเฑียรราช ข้างวัดเกาะแก้วมีโคกอีกโคก ๑
 เรียกว่าโคกหมู เมื่อรัชกาลที่ ๕ พระอาจารย์แต่งสร้าง
 พระเจดีย์ใหญ่ขึ้นไว้องค์ ๑ ก่อว่ากันว่าท่านผู้นั้นเป็นช่าง
 ก่อเอง เมื่อเวลาขึ้นไปก่อปดองไหนพดัดตกรังร้านลงมา
 แต่ไม่มีบาดเจ็บ จึงพาให้คนนับถือมาชุน ข้างทิศตะวันตก
 มหาดเจงออกวัด ๑ ยังมีพระตั้งช้อย แต่วัดตั้งกานนราง ข้าง
 ทิศเหนือมวัดสังหพ วัดสะแก เป็นวัดร้าง ท้องพรหมมาตร
 นชาพระพุทธรเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า เดิมคงเป็นบึงใหญ่
 เนื่องมาจากบางขามหมูเขาดมอคอนตลอดมาจนจรดเทินเมือง
 ดพบุรี แต่ภายหลังมีคนมากการทำนาเจริญชุน ราษฎร
 ก็กรุกทำเป็นทนาจึงแคบเข้าทุกปี ทั้งรัฐบาลได้ทำทางรถไฟ
 ก็กลงไปในขอบบึงทางทิศเหนือด้วย ชุนในระยะ ๒๕ ปี
 ชาพระพุทธรเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า ท้องพรหมมาตรแคบผิด
 คาดลงไปมาก คิดด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า อีก ๒๕ ปีข้าง
 หน้า ก็น่าจะเป็นแต่ด่างอยู่ในพินนาเท่านั้น
 แต่เดิมนมาเมื่อท้องพรหมมาตรยังเปิดโล่งตลอดมิได้มีทำ
 นบ นาในตำบลบางชันหมาก ตำบลบางคู ตำบลท่าแค ซึ่ง
 อยู่เหนือท้องพรหมมาตรชุนไปมีความเสียหายทุกปี ด้วยเหตุ
 ท้องพรหมมาตรเป็นทตกกกว่าพินนา เวลานั้นน้ำในทุ่งไหด

ออกแม่น้ำเลยเร็ว ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงได้คิดทำทำนบ
กนดอดดท้องพรหมาตริ เบ็ดเป็นช่องเล็ก ๆ ไว้สำหรับเรือเดิน
เพื่อกันน้ำในทุ่งมิให้ไหลลงเร็ว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ มา ภา
ตามคำบดขางเหนือท้องพรหมาตริได้รับประโยชน์จากการบีค
ทำนบสำนไม่ต่ำกว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่

แม่น้ำลพบุรี ตอน ตั้งแต่ปากช่องท้องพรหมาตริขึ้นไป
เป็นแม่น้ำเดิมอยู่เพียงวัดปากน้ำ ระยะทางประมาณ ๕๕๐ เด่น
ต่อไปแม่น้ำวกบัดไปข้างเหนือผ่านหน้าวัดดยตรงขึ้นไปตามดำ
น้ำโพธิไชย แดคำบดจนเด่น ซึ่งอยู่ใต้เขาตักคดัดลงมา ที่
คำบดจนเด่นมีเทินดินทำนองจะเป็นเมืองค่าน่ายเหนือของดพ
บุรีครึ่งสมัยขอม แม่น้ำสายนเคินเดียบขึ้นไปจนถึงอำเภอ
พยุหคร์ แต่จะไปบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาตรงที่ใด ข้าพระ-
พุทธเจายังไม่มีเวลาที่จะตรวจจนไปถึง ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
ด้วยเกล้า ๆ ว่า แม่น้ำสายนเคินเดียบขึ้นไปจนถึงอำเภอพยุหคร์
นเอง เป็นทางที่นางจามเทวีธดาพระเจ้ากรุงละโว้ เคนทางชน
ไปครองเมืองหริภุญไชย ส่วนปากน้ำบางพุทรา ซึ่งอยู่ใต้
หน้าจังหวัดตั้งหบุรีขาม ोनเป็นทางแยกมาลงแม่น้ำลพบุรีทุก
วณน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า เป็นของชุดใหม่คงราว
สมัย กรุง ศรี อยุชยา หรือ จะ พงชุด เมอ แผ่น ดิน สมเด็จ พระ-

นารายณ์ก็อาจเป็นได้ ด้วยประสงค์จะให้ออกแม่น้ำใหญ่ให้
 ไก่เดชะนพประการหนึ่ง แต่อีกประการหนึ่งปากทางทนายจะ
 ไหลลงมาทางสายแม่น้ำดพบุรีเดิมคนแคบ น้ำไม่ลงทางนจ
 ต้องขุดใหม่

ปากคลองบางพุดทรา ซึ่งเป็นท่อกแม่น้ำใหญ่ทุก
 วนนกคนเขินมาก ด้วยเกิดหาดทรายงอกปิดปากช่องเดี่ยวเป็น
 ร่องแคบ น้ำจะเดินลงในด้าแม่น้ำดพบุรีได้ก็ค่อมือน้ำในแม่
 น้ำเจ้าพระยาชนด่งพนระดับราว ๓ คอก ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
 ด้วยเกล้า ๆ ว่า ด้าหนักเป็นด้าน้ำดำคณูซึ่งต้องการเอาน้ำ
 แม่น้ำใหญ่เข้ามาเพียงคนชาว ในท้องที่ จังหวัดดพบุรี ตลอดดง
 ไปจนถึงท้องที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาข้างเหนือ จึงควรที่
 จะต้องรักษา การที่จะรักษานกไม้ดองดงท่นรอนมากมาย
 อันใด เป็นแต่ขุดปากคลองท่อกแม่น้ำเจ้าพระยาให้กว้าง
 แดดกถงระดับข้างใน เมื่อดงเวดาน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาชนก
 คงจะไหลเข้ามาในด้าแม่น้ำดพบุรีแต่คนถดู ทงจะได้เป็น
 ประโยชน์แก่การ ไร่เรือไปมาได้สะดวกด้วย ข้าพระพุทธเจ้า
 จึงได้นำ ความเห็น เสนอท่าน เสนอบัด กระทรวงเกษตราธิการ
 ภาย หดงท่าน เสนอบัด กระทรวงเกษตราธิการ แจงแก่ข้าพระ-
 พุทธเจ้าว่า กรมท่นน้ำได้ตรวจเห็นว่า ถ้าขุดปากคลองบาง

พุดทราทำให้หน้าเค้นทางแม่น้ำดพบุรีได้สะดวกแล้ว จะทำให้
 แม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือจังหวัดอ่างทองคน ชาวพระพุทธรเจ้า
 คัดค้านไม่เห็นด้วย เพราะปากคลองบางพุดทราที่รับน้ำจาก
 แม่น้ำเจ้าพระยามาหลายร้อยปี ถ้าเป็นดังความเห็นของกรม
 ทคณา แม่น้ำเจ้าพระยากคงจะตนเขินมาเดียนานแล้ว ใน
 แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามปรกตเคยเดัด็จโดย
 ทางชลมารคแต่กรุงศรีอยุธยาขึ้นมา ประทับแรม ดพบุรี ในฤดู
 แดง ต่อฤดูฝนจึงเดัด็จกลับไปประทับแรม ในกรุงศรีอยุธยา
 ขอนเป็นพยานว่า น้ำในแม่น้ำดพบุรี ไชเรือได้ตลอดปี ต่อมา
 เมื่อเกิดหาดบังปากบางพุดทราเดี่ย กระแสบัดลงทางแม่
 น้ำเจ้าพระยาทางเดยว แม่น้ำดพบุรีจึงตนเขินแห้งขาดเป็นห่วง
 เป็นตอน ในฤดูแดงคงไชเรือไปมาได้ดังแต่บ้านมหาราชลง
 ไปจังหวัดพระนคร ศรีอยุธยา เท่านั้น ต่อมา ถึงวันที่ ๒๖
 ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ท่านเด้นาบคกระทรวงเกษตราธิการกับ
 ปลัด กรมทคณา กลับจากตรวจราชการมณฑลนครสวรรค์ลง
 มาพบ กับชา พระพุทธรเจ้าซึ่ง ขนมาทว พดบพดาด่นอง พระเดช
 พระคุณอยู่ทจังหวัดดพบุรี ได้พุดกนออกครั้ง ๓ ท่านเด้นาบค
 กระทรวงเกษตราธิการยอมรับว่า ต่อไปจะตั้งเรือชลมาชคให้
 อนงชาวพระพุทธรเจ้า พเคราะห์์ ดูแม่น้ำ ดาคคลองทคณเขิน

เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า บางคตองควรจะชูดซ่อมรักษา เช่น
 คตองเมืองหน้าพระราชวังกรุงศรีอยุธยา กับคตองบ้านชาวเฒ่า
 หินตรา ซึ่งเป็นทางน้ำเดินลงทางทุ่งอำเภออุทัยอำเภอวังน้อย
 อำเภอบางปะอินตลอดจนอำเภอคตองหวดวง จังหวัดชัยภูมิ
 ล้วนบางตาทคนเช่นแต่เดิมอันเปิดถนนใหม่แทนก็ควรปล่อยให้
 ตามยถากรรมไม่ควรบำรุง เช่นตำแม่บ้านด้ายทอง ซึ่ง
 แยกจากบางแก้ว เดิมขลง มาทางหลัง ค้ำดากกลาง จังหวัดอ่าง-
 ทอง ออกบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไทรวัดป่าโมกข์ข้ามนั้น มี
 ด้ายน้ำเปิดขลงทางหน้าค้ำดากกลางมาลงทาง หน้าวัดป่าโมกข์
 แดง กับตนาหวัดสะพานซึ่งแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอ
 บางบาล มาลงที่ชนอนปากคูเหนือภูเขาทอง ซึ่งด้ายน้ำเจ้า
 พระยาไค กตคตอง บ้านกุ่มลง บรรจบ แม่น้ำเดิมที่ เห็น ภูเข
 ทองแดงเป็นต้น ชาวพระพุทธเจ้าไคเคยร้องถืองเรื่องที่จะชูด
 คตองเมือง แดคคตองบ้านชาวเฒ่าหินตรา มาชานานแล้ว ฟัง
 จะไคเป็นผลสำเร็จชนเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้
 พระยาไชยยศดัมบัตเป็นเต้หน้าบดกระทรวงเกษตราธิการ มี
 มุดกรณซึ่งควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา คือ เดิมคตอง
 รังสิตแดคคตองชอยในจังหวัดชัยภูมิเป็นของบริษัชชูดคตอง
 แดคคตองยามรักษา ต่อมาเมื่อหมดสัญญาตกเป็นของรัฐบาล

อยู่ในหน้าที่ของกรมทดนา ๆ เป็นผู้จัดการแต่บิดเบิดประตูนา
 จุฬาดงกรณ์ ซึ่งเส้นทางออกแม่น้ำเจ้าพระยา กับประตู
 เด้าวภา ซึ่งเส้นทางออกแม่น้ำนครนายก ๒ แห่งเท่านั้น ครั้น
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นอาการน่าจะน้อยใจได้
 บิดบรรดาคลองซอยแฉด่างในจังหวัดชัยภูมิทั้งหมด พอ
 ไถนาเพียงต้นข้าวในนาจนได้ผลเกินคาด จึงเกิดมีเตียงครหา
 กรมทดนาชนว่าไม่ทำอะไร การที่ไถผลเป็นล้นทางบ้านเมือง
 จัดการทงนน พอชน พ.ศ. ๒๔๖๓ กรมทดนาจึงเกิดรับรอง
 ว่าบรรดาการบิดเบิดทำนบในจังหวัดชัยภูมิ คือไปเป็น
 หน้าที่ของกรมทดนาทั้งหมด ให้ข้าพระพุทธเจ้าคงทำแต่ ๒
 จังหวัด ครั้นล่วงเข้ามาถึงเดือนสิงหาคม ฝนในจังหวัดชัยภูมิ
 แดง ไม่มีน้ำขังในนา กรมทดนารองคอกกระทรวงเกษตราธิการ
 ว่า ข้าพระพุทธเจ้าบิดทำนบกนนาตามเขตจังหวัดพระนครศรี
 ออยุธยาแต่จังหวัดสระบุรีเดี่ยหมด น้ำไหลลงไปทางจังหวัด
 ชัยภูมิไม่ได้ ทำให้นาแห้งชาวจะตายหมด ท่านเสนาบดี
 กระทรวง เกษตราธิการมีบัญชา ให้หา ข้าพระพุทธเจ้าลงไป
 ประชุมพร้อมด้วยฝรั่งกรมทดนาทกระทรวง ปลัดกรมทดนา
 ไถเอาแผนทออกทางขวาข้าพระพุทธเจ้าบิดไว้ตรงนั้น ๆ ทำ
 ให้น้ำไม่ไหลมาทางจังหวัดชัยภูมิ ขอให้ข้าพระพุทธเจ้า

เปิดท่านบดบดไว้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ตอบว่า แม่แต่ข้าพระ-
 พุทธเจ้าได้บดท่านบดไว้ด้วยงมหน้าทวมแต่หน้าดุ่ม นาคอนกยง
 หามหน้าทวมถึงไม้ ถ้าจะให้เปิดลงมาคั้นข้าวทางบน ซึ่งได้รับ
 นาคอดเดี่ยวงอกงามอยู่แถว ก็จะเกิดความเดี่ยหายชนประการ
 หนึ่งถึงแม่จะเปิดลงมาจริง ๆ ก็คงไม่เป็นผลแก่หน้าในจังหวัด
 ธิญญบุรี เพราะน้ำคงจะไหลลงนอนในคลองซอยเดี่ยหมด คง
 ไม่มีพอที่จะสูงทันทวมพวนนาได้ จะเป็นนอนไม่ไคผลด้วยกนทง
 ๒ ฝ่าย ชนแรกพวกฝรั่งยังไม่สู้เข้าใจ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ชัก
 อูทาหรณว่า นาคข้าพระพุทธเจ้าบดท่านบดกนไว้เปรียบเหมือน
 นาคในถววย ซึ่งมีไคมีทางที่จะไหลลงมาเพิ่มเติมอีก แต่ถ้าพัง
 ทงไว้ก็จะม แต่เหือดแห้งยุบลง อยู่แถวถ้า ไปเจาะถววยให้เป็น
 ช่อง ประสงค์จะให้หน้าไหลออกไปชงพนห้องให้ทวแถว หน้า
 ในถววยก็จะแห้ง แดทงหน้าเพียงเท่านั้นก็จะหาไหลไปเบี่ยงห้อง
 ไคทวไม้ ปลดกรรมทคหน้าจึงเป็นอนคกดงยอม แต่ขออย่าให้
 ถมดินพุนท่านบให้สูงชนอก ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ตอบว่า ชาว
 นาคเห็นจะไม่มีมีความประสงค์ที่จะบดเอาน้ำ ไคจนทวม ยอดข้าว
 แดเทาทบดไว้เดวนน ถ้าหากฝนตกมากมีน้ำป่าไหลลงมา ก็จะ
 ไคเปิดท่านบให้ดังทาง จังหวัดธิญญบุรีเหมือนกัน ภายหลัง
 ปลดกรรมทคหน้า ตรวจดูแผนทแควแม่หน้าป่าดกเดวพุดชน

ว่า น้าแควนหมทางแยกให้ตกลงทางคลองบ้านมาซึ่งเป็นคนของ
 ใหญ่ แล้วแยกตกลงทางบ้านชาวเม้าหันตรามีคนคดองต่อลงไปจน
 ถึงทุ่งหลวงคดองรังสิต แต่เหตุไฉนน้ำแควป่าสักจึงไม่ใคร่ลง
 ทางนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นเป็นโอกาสที่จะให้กระทรวง
 เกษตรธิการขุดซ่อมคดองนั้นได้ในคราวนี้ จึงได้ขอร้องว่า
 น้ำไม่ใคร่จะเดินทางทุ่งหลวง เพราะเหตุคดองบ้านชาวเม้า
 หันตราคดองคนเขิน ถ้าได้ขุดซ่อมให้ลึกแถวน้ำจะเดินแรงชน
 ข้าพระพุทธเจ้าเห็นควรจะลงมือขุดทีเดียว ท่านเสนาบดีกระทรวง
 เกษตรธิการก็ขยับปิดกรมทศนาเห็นด้วย รับว่าจะรีบสั่ง
 เรือขุดขนมาขุดให้โดยเร็ว แต่ด้วยเศษพระบารมีปกเกล้า ๆ
 พออย่างเขากดางเดือนกษายน บันดาลให้ฝนใหญ่ตกทั่วถึงกัน
 ทำให้คนชาวทุ่งจังหวัดพระนครคร่ำครือยชยา จังหวัดสระบุรี
 แดจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งจวนจะแล้งอยู่แถวกุดบพนตวงอกงาม
 กรมทศนาจึงงดการขุดคดองนั้นเสีย ครั้นมาถึงชนบทชาวพระ-
 พุทธเจ้าได้เรียนเตือนท่านเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ ขอ
 ให้จัดการขุดซ่อมคดองนั้นตามที่ใดตกถึงได้ จึงเป็นอันได้เริ่ม
 ลงมือขุดกันใหม่ คิดด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า ราวบ่หน้า
 เห็นจะดำเร็วตลอดคล้าย เป็นอันนับได้ว่า ได้มีการบำรุงรักษา
 คดองบ้านชาวเม้าหันตราไว้ได้สมควรประสงค์คดอง ๑

ส่วนคตองเมืองทจหวดพระนครศรีอยุธยา นน เมื่อ
 ปลายบักดาายนพระเจ้าพยาเชอกรมพระจันทรบุรินฤนาถ เด็ดจ
 ฆนมาทรงตรวจราชการ ได้มรับสั่งกับท่านเสนาบดีกระทรวง
 เกษตราธิการว่า พระองค์ท่านทรงเห็นด้วยว่าควรจะชุดคตอง
 เมืองให้ตก ให้มีน้ำไซใดคตอตบ เพื่อเป็นการบำรุงจังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา แลถ้าไม่ชุดชาพระพุทชเจ้าคงจะตะ โทณ
 ร้องจนคอแตก ครนภายหลังมาชาพระพุทชเจ้าได้พบท่าน
 เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ๆ แจงแก่ชาพระพุทชเจ้าว่า
 ในการที่จะชุดคตองเมืองตามรับสั่งของพระเจ้าพยาเชอ กรม
 พระจันทรบุรินฤนาถนน ท่านกรบที่จะจัดการชุดให้ได้ แต่
 เรื่องเงินค่าไซจ่ายใน กระทรวงเกษตราธิการม แต่แผนกการ
 ทคหน้า แต่การชุดคตองเมืองมิได้ชุดเกี่ยวกับการทคหน้า เป็น
 การชุดสำหรับทางคมนาคม จะต้องเป็นเงินทางฝ้ายบ้านเมือง
 ชาพระพุทชเจ้าได้เรียนตอบว่าทท่านเห็นว่าการ ชุดคตองเมือง
 จะเป็นแต่ทางคมนาคม สำหรับสะดวกในการ ไซเรือไปมา
 อย่างเดยวหนนยงคตาดอย ความจริงการชุดคตองเมืองนน
 ย่อมเกี่ยวกับการทคหน้า สำหรับแควดพบุรีอยดวยเหมอนกัน
 เพราะเมื่อเบ็ดคตองทค นาททาหวดวงระบาย น้ำบ่าดักไปดงทาง
 ทงหวดวงคตองรังตคเดยแเดว นาทางดพบุรีกจะไหลยุบดงเร็ว

ความเห็นของข้าพระพุทธเจ้าจึงมอญว่า ควรจะมีประตูนาท
 คดองบางพระครู ซึ่งเดิมหน้าวัดพยุหิ์ด้ายเดิม กับคดองมี
 ประตูนาทเดิมหน้าวัดพยุหิ์ด้ายใหม่ ซึ่งโหดตรงทางหน้าเพนียด
 ซึ่งเป็นทางเดีจพระเจ้าราชดาเนนครองน แต่ตามประตูกนนาททาง
 ๒ ด้านแถว กนทางทนาจะโหดบ้างตรงทางแม่น้ำโพชดำมคั่น
 มาคดองเมือง ซึ่งจะตองเกยวกับการทดน้ำ ท่านเดีนาบด
 กระทบวงเกษตรราชการรับว่าจะพิจารณาตริกตรองคุดต่อไป
 การทำนาใน พ.ศ. น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำ
 ได้ ๑,๓๓๓,๗๒๗ ไร่ เดียหาย ๕,๗๗๕ ไร่ จังหวัดอ่างทอง
 ทำได้ ๓๕๖,๘๘๗ ไร่ เดียหาย ๕๐ ไร่ จังหวัดตพบุรีทำได้
 ๔๕๒,๐๔๐ ไร่ เดียหาย ๗,๖๖๐ ไร่ จังหวัดสิงห์บุรีทำได้
 ๒๗๐,๕๒๓ ไร่ เดียหาย ๔๕๐ ไร่ จังหวัดสระบุรีทำได้
 ๖๕๗,๑๒๕ ไร่ เดียหาย ๔,๑๘๐ ไร่ จังหวัดประทุมธานีทำ
 ได้ ๑๖๐,๘๕๑ ไร่ เดียหาย ๒๓๐ ไร่ จังหวัดชัยภูมิทำได้
 ได้ ๓๘๘,๑๗๘ ไร่ เดียหาย ๒,๗๐๐ ไร่ รวม ๗ จังหวัดทำ
 ได้ ๓,๖๑๘,๕๓๒ ไร่ เดียหาย ๒๓,๐๔๕ ไร่ เทียบกับ
 พ.ศ. ๒๔๖๓ นาททำได้ใน พ.ศ. นมากกว่า ๘๗,๘๗๒ ไร่
 เดียหายน้อยกว่า ๕๗,๒๕๖ ไร่ ด้วยเดชพระบารมีปกเกล้าฯ
 คนชาวในนาเวदानบรบูรณ์ นาทา พ.ศ. นมากกว่า พ.ศ.

๒๔๖๓ ๘ นว ๓ กระทบค ได้เริ่มลดมาตั้งแต่วันที่ ๒๕

ตุลาคม แดดเช้า ๆ มาจนถึงวันรวมขนาดคเพียง ๖ นว
 ชาวพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า หนาวในบั้นคจะ
 ได้ชาวบริบูรณ์

การกำจัดผักตบชวา ซึ่งได้ทำกันมาเด่มอทุกบั้นนี้ไม่
 ใครจะได้ผลเหมือนบั้น ด้วยเหตุกระทบอุทกภัยราชฐริชคต้น
 คองผ่อนการกะเกณฑ์ปล่อยให้ราชฐริมีเวลาประกอบการหา
 เดียงชีพด้วยประการต่าง ๆ มาเมื่อปีกตายนราชฐริได้ชาว
 ปลาบริบูรณ์ ถึงบั้นชาวพระพุทธเจ้าจึงให้กวคชันการปราบ
 ผักตบชวาเข้า ได้ทำสำเร็จลุค่วงไปได้มาก แต่เมื่อเร็ว ๆ
 นมชาวกรุงเทพฯ ได้ร้องค่อท่านเสนาบดีกระทรวงเกษตรา-
 ธิการ ค่อหน้าชาวพระพุทธเจ้าว่า ผักตบชวาในมณฑลอยุธยา
 มีมาก ท่านเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการได้ปฏิเสชแทน
 ชาวพระพุทธเจ้าว่า ท่านได้ตรวจเห็นว่า การกำจัดผักตบชวา
 ในมณฑลอยุธยา ทำได้ลุค่วงเบาบางไปมาก ทิมไหคดอย
 ดงมานนเป็นผักตบชวาทางมณฑลฝ้ายเหนือ ท่านยังกำลัง
 ที่จะกวคชันมณฑลฝ้ายเหนือให้กำจัดเสียให้หมด เพอมให้
 ไหคดอยดงมาทิมณฑลข้างล่าง ชาวพระพุทธเจ้าเห็นด้วย

เกล้าฯว่า ถ้ามณฑลข้างเหนือทำได้จำกัดหมดสิ้น ไม่มีให้
ดอยลงมาที่มณฑลข้างล่างแล้ว มณฑลข้างล่างก็จะเบาบาง
หรือจำกัดกันจนหมดพืชพันธุ์ ได้.

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาโบราณราชธานินทร์

มหาเสวกโท

อุปราชมณฑลอยุธยา.

ชันต่างดาว

ที่เขามาตั้งบ้านเรือนในกรุงศรีอยุธยา

บ้านถนนนเรศวร เลขที่ ๔๒๕๗ จังหวัดพระนคร

วันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รบตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๑๗ เดือน

ว่าในเวลาที่ได้จ้อออกมาประทบที่หัวหิน ทรงมีทรงความสูง

และความคิดบาย อุปมาเหมือนนกบได้ผลเป็นพระอรหันต์

ชันนาศพ คัดก็เด็ดและค้นหาได้หมดแล้ว คัดไม่ได้แต่

วานา คือยังทรงรักความรู้อบรมคิด และวรรณคดีอยู่

เวลานักกาดังทรงแต่งพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ

จึงมีพระประสงค์จะทรงทราบว่า ชันต่างประเทศที่เขามาตั้ง

บ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยาหน้าชาติไหนอยู่ที่ไหน โปรดให้

ข้าพระพุทธเจ้าจัดส่งมาถวาย กับทรงพระปรารภอยากจะให้

ข้าพระพุทธเจ้าออกมาอยู่ที่หัวหินด้วยนั้น ได้ทราบเกล้า

แล้ว เป็นพระเดชพระคุณ

ข้าพระพุทธเจ้ามีความยินดีที่ไตร่ตรองว่า ได้ฝ่า
 พระบาททรงเป็นสุขสบายดี และยินดีโดยเฉพาะซึ่งทรงแต่ง
 พงศ์าวดารรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ซึ่งจะให้ผู้อื่นแต่ง
 ไม่ได้

ที่ทรงพระปรารภอยากจะให้ข้าพระพุทธเจ้า ออกมาอยู่
 หิวหน เพื่อช่วยคนหนึ่งต่อในการแต่งพงศาวดารนั้น ข้าพระ
 พุทธเจ้าเสียใจจะฉลองพระเดชพระคุณไม่ได้เสียแล้ว ด้วยทุก
 วนน ข้าพระพุทธเจ้าจะอยู่ห่างหมอบไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้า
 ดมเจ็บมาแต่ปลายเดือนมิถุนายน เกือบจะเอาตัวไม่รอด
 เศษบุญที่ตั้งเกิดทราบอาการและได้หมอบที่ชานาญ กับโรคมมา
 รักษาทันที แต่เช่นนั้น ยังกองนอนอยู่กบที่เกือบ ๒ อาทิตย์
 เดียวนอนบวอาการพนอนตรายแล้ว แต่ร่างกายทางเบอง
 ขวาคเหมือนจะปกติเหมือนแต่ก่อนไม่ได้ ทั้งความคิดความ
 จากคนตนและชกตม ถ้าเรื่องใดจำไม่ได้เม่นยาแล้ว จะไป
 นกตรวจคนเขากมอาการไม่สบายเกิดขึ้นในทันที ให้รู้สึก
 เหมือนดงมีของหนบรคัษะ เดียวนกยงทำอะไรไม่ได้
 เป็นแต่บางวันถ้าสบายเวลาย่นกขจรไปเที่ยว ถึงทว่าง ๆ
 กตงหัดเดินบางเรื่องนเป็นขอศตรอน ท จะทำ อะไรท เกยว กับ
 ความคิดไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดตกลงในใจว่า จะเวน

คนตำแหน่งอุปนายกราชบัณฑิตยสภา เพราะอยู่ไปก็ทำ
 ประโยชน์อะไรไม่ได้ ให้ผู้นั้นเข้ามาความรู้อาจารย์ตำแหน่ง
 จะดีกว่า

ที่ตอพระประสงค์จะทรงทราบถึงชนต่างดาว ที่เข้ามา
 ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยาครึ่งเป็นราชธานีนั้น ข้าพระ
 พุทธเจ้าเคยได้ตรวจตามจุดหมายเหตุโบราณประกอบกับท้อง
 ที่เท่าที่จำได้นั้น คือ

๑. พวกพราหมณ์ตั้งบ้านเรือน อยู่แต่ หน้า วัดนางมุก
 วัดอามะ และชกุน ซึ่งเป็นที่ตั้งเทวสถานและเสาศิงซากดาง
 พระนคร

๒. แชนท์กับแซกเปอริเซีย ในจุดหมายเหตุ
 โบราณท่านไม่ได้แยกชาติให้ทราบว่า ชาติใดตั้งบ้านเรือน
 อยู่ตรงแต่ที่ใดถึงที่ใด ตั้งเกิดดูเหมือนแซกทง ๒ ชาตินี้จะ
 รวมเรียกว่าแซกเทค อยู่ในอำเภอเดียวกัน ชนพวกนี้ตั้ง
 บ้านเรือนอยู่ตั้งแต่สะพานประตูจันทน์ปากตะวันตก ไปหลังวัด
 นางมุก แลวเลยวกลงไปท่ากาญี่ คือที่ภายในกำแพงพระนคร
 ตั้งแต่ปลายสะพานประตูจันทน์ปากตะวันตก ไปถึงประตู
 ฉะไกรน้อยปากตะวันออก ในที่เดือนชาวบ้านเรียกว่าทุ่ง
 แซก มีถาวรวัตถุร้างอยู่บนโคก ๆ ๑ เรียกว่าโคกแซกบ้าง

โคกกุฎีทองบ้าง ว่าเป็นผู้เหว้าเก่า ท่านเจ้าพระยาภาดกรวงศ์
 ว่าเป็นผู้เหว้าของเฉกอหมัดตงบ้านเรือนอยู่ท่ากาญี่ ท่านเจ้า
 พระยาภาดกรวงศ์บอกกับข้าพระพุทธเจ้าว่า จะเรียไรเงินจาก
 บุญนาคไปปฏิสังขรณ์ แต่เด๋วก็งยับไป พวกแขกที่อยู่ใน
 พระนครศรีอยุธยาได้ไปปฏิสังขรณ์จนได้ราวสัก ๒-๓ ปีมา
 น ถึงวันศุกร์พวกแขกประชุมไปทำบุญกันเต็มอ และที่คน
 ช่างตรงจากทุ่งแขกลง มาถึง ท่า กาญี่ ตอน ริม แม่น้ำได้ ประค
 ณะไกรน้อยนน ก็ยังเป็นตงบ้านเรือนพวกแขกอยู่จนทุกวันนี้

๓. แขกจามอยู่ในคลองคูจาม ตอน ไควดแก้วฟ้าลงไป

๔. แขกมลายูตงบ้านเรือนอยู่ในคลองตะเคียน ข้าง ไค

๕. แขกมกกะตงบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำฝงตะวันออก ตก

ไคปากคลองตะเคียนข้าง ไค

๖. จีนปรากฏว่ามาตงบ้านเรือนอยู่หลายแห่ง แต่ที่

ตงเป็นบกแผ่นหน่นหนานน คือตงแต่หาดงวัดจนถึงสามน้ำใน

ไคและประตูจีน ซึ่งเป็นตลาดใหญ่แห่ง ๑ ที่คลองสวนพดู

แห่ง ๑ ที่คลองปากข้าวสารแห่ง ๑ ที่คลองถนนศาลแห่ง ๑

ที่บ้านดินแห่ง ๑ เกาะพระแห่ง ๑

๗. ญี่ปุ่นตงบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำฝงตะวันออก ไคบ้าน

เสือข้ามเหนือเกาะเวียน

๘. มอญตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโพธิ์ตามต้นแห่ง ๑ อยู่
ที่เหนือปากคลองตะเคียนข้างเหนือแห่ง ๑

๙. ดาวพุงดำ ในจดหมายเหตุชนกันว่า ตั้งครัวไป
ไว้ที่เมืองสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช และเมืองจันทบุรี
แต่ชนหลัง ๆ มา ตันนิษฐานว่าเห็นจะให้ไปอยู่ในอำเภอ
อุทัย และอำเภอบางปะอินฝั่งตะวันออก จึงมีบ้านข้างและ
บ้านสร้างอยู่ใกล้กัน ความจริงบ้านสร้างก็คอบ้านข้างของ
พวกดาวนั้นเอง

๑๐. ดาวพุงขาวตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำมหาพราหมณ์
ตอนนอกชนอนปากคู

๑๑. ไทยใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านบ่อมเหนือเพนียด

๑๒. ฉวนตั้งบ้านเรือนอยู่ในทิศนี้ ตั้งแต่เหนือวัดนาง
กราย ชนไปจนถึงปากคลองตะเคียนข้างเหนือ

๑๓. พวกตระนาวตั้งบ้านเรือนอยู่ชนอนหลวง วัด
โปรดสัตว์

๑๔. เขมร ในสมัยก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยา ก็ได้ครัว
เข้ามามาก แต่จดหมายเหตุไม่ได้บอกว่าจะตั้งไปไว้ที่ใด น่า
ตันทันนิษฐานว่าจะตั้งไปไว้ตามหัวเมืองทางตะวันตก เช่น นคร
ไชยศรี และราชบุรี จึงมีบ้านเขมรอยู่ริมแม่น้ำนครไชยศรี

โตงวราย และยงมเชอถ่ายเขมรอยู่ในเมืองราชบุรีต่อมา
แต่ในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา เจ้าเขมรเข้ามาด้วยความรักดีใน
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ โปรดให้อยู่ในที่ดิน โกวัด
ค่างควาในพระนคร

๑๕. พวกโปรตุเกสตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำฝั่ง ตะวัน-
ตก ท้ายบ้านดิน

๑๖. พวกฮอลันดาอยู่ริมแม่น้ำฝั่งตะวันออก ใต้วัด
พนัญเชิง

๑๗. พวกอังกฤษอยู่ริมแม่น้ำฝั่งตะวันออก ใต้บ้าน
ฮอลันดาตั้งไปถึงข้างเหนือปากน้ำแม่เบย

๑๘. พวกฝรั่งเศสตั้งอยู่ทวนปลายเห็น ปากคลอง
ตะเคียนข้างเหนือ.

ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้า ๆ เพียงเท่านั้น.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาโบราณราชธานินทร์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ถนนพระราม 6 ซอยมันลีน 2

นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2504

พระนครโทร. 71866